

“ 12 ปี
สภาองค์กรชุมชน
ก้าวไปข้างหน้า
กับการพัฒนาคุณภาพชีวิต ”

เขียน : สุวัฒน์ คงแป้น

สภาองค์กรชุมชน

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

12 ปี สภาองค์กรชุมชน ก้าวไปข้างหน้ากับการพัฒนาคุณภาพชีวิต

เขียน : สุวัฒน์ คงแป้น

สภาองค์กรชุมชน
สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)
กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

12 ปี สภาองค์กรชุมชน ก้าวไปข้างหน้ากับการพัฒนาคุณภาพชีวิต

ผู้เขียน

สุวัฒน์ คงแป้น

ที่ปรึกษา

ปฎิภาณ จุมผา , วิริยะ แต้มแก้ว

กองบรรณาธิการ

ชูชาติ ผิวสว่าง , สุธิดา บัวสุขเกษม , กานต์ สุวรรณมณี , อาอีฉะ แก้วนพรัตน์
สุวิมล มีแสง , สุภัคจิรา อินสว่าง , ภัทรา สุขเกษม , รุ่งโรจน์ เพชรบุรณิน

ปีที่พิมพ์

สิงหาคม 2563

จำนวนพิมพ์

1,000 เล่ม

จัดทำโดย

สำนักประสานเครือข่ายสภาองค์กรชุมชน

สนับสนุนโดย

สำนักพัฒนานวัตกรรมชุมชนจัดการความรู้และสื่อสาร

สถานที่ติดต่อ

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)

912 ถนนนวมินทร์ แขวงคลองจั่น เขตบางกะปิ กรุงเทพฯ 10240

โทร. 0-2378-8300 โทรสาร 0-2378-8321

Website : www.codi.or.th E-mail : codi@codi.or.th

สารบัญ

สภาองค์กรชุมชนคือหนึ่งความคาดหวังในการจัดตั้ง พอช.	6
ก่อเกิดสภาองค์กรชุมชน	8
เจาะประเด็นใครทำอะไร ในสภาองค์กรชุมชน	18
เส้นทาง 12 ปี สภาองค์กรชุมชน	23
จำแนกผลงานจากปริมาณ สู่คุณภาพ	31
ก้าวไปข้างหน้าเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต	36
ภาคผนวก รูปธรรมสภาองค์กรชุมชน	45
• สภาองค์กรชุมชน สภาลมหายใจ ทางออกลมหายใจคนเชียงใหม่	46
• ต้นหยงโป การพัฒนาเพื่อรักษาทะเลและชุมชน	52
• ทำฝั่งตำบลแก้ปัญหาที่ดินที่คลองหินปูน	58
• จุดยืนสภาองค์กรชุมชนตำบลปลาป่า “ถ้าชาวบ้านไม่พร้อมไม่ทำ”	62
• “อ่างเก็บน้ำ อ่างความรู้ของคนบัวใหญ่” การจัดการน้ำโดยชุมชนตำบลหนองแจ้งใหญ่	66

คำนำ

นับแต่ พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551 มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2551 เป็นต้นมา นับเวลาได้ 12 ปี กำลังก้าวไปสู่ต่อไปอย่างมีนัยยะสำคัญ ซึ่งตลอดเวลา 12 ปี กับการเคลื่อนไหวของสภาองค์กรชุมชน มีความเห็นจากสาธารณะและผู้เกี่ยวข้องที่ต่างกันออกไป บ้างก็ว่าสภาองค์กรชุมชนเป็นความหวังของการพัฒนาชุมชนฐานรากให้เข้มแข็ง หลายหน่วยงานให้ความสนใจในการที่จะร่วมมือกับสภาองค์กรชุมชนในกิจกรรมที่ต้องดำเนินการกับชุมชน และมีอยู่จำนวนไม่น้อยที่มองว่า สภาองค์กรชุมชนยังให้ความสนใจกับปัญหาของชุมชนไม่เท่าที่ควร แต่จะทำงานตอบโจทย์ตัวชี้วัดขององค์กรชุมชนสนับสนุน

จะอย่างไรก็ตาม โดยเจตนากรณีในการก่อเกิดสภาองค์กรชุมชน มีความชัดเจนว่า เป็นการส่งเสริมให้ประชาชนใช้เป็นเวทีในการนำปัญหามาปรึกษาหารือ วางแผนพัฒนา และแก้ปัญหาไปด้วยกัน เป็นการนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างในการวางแผนพัฒนา จากที่ผ่านมาไปสู่การวางแผนจากข้างล่างสู่บน

แต่การดำเนินงานที่ผ่านมา แม้สภาองค์กรชุมชนตำบล ส่วนใหญ่ยังเดินไปไม่ถึงเป้าหมาย แต่ในเชิงปริมาณ ก็ได้มีการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลเกือบครบแล้ว และค่อยๆ ส่งสมประสบการณ์ ความรู้ และอุดมการณ์ ของการพัฒนาไปสู่ “คุณภาพ” อย่างมีนัยยะสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้าง ความเข้าใจเรื่องสิทธิชุมชนในการจัดการชุมชนท้องถิ่นของตนเอง จึงมีความเชื่อว่าหากสภาองค์กรชุมชนได้รับการหนุนเสริมอย่างถูกต้องทางอย่างต่อเนื่อง ก็จะนำไปสู่การสร้าง ความเข้มแข็งชุมชนฐานราก เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับชุมชนฐานราก เป็นการพัฒนาการเมือง ภาครัฐพลเมือง และระบบประชาธิปไตยให้เข้มแข็งต่อไป

สำนักประสานเครือข่ายสภาองค์กรชุมชน

สิงหาคม 2563

ชุมชนมีความเข้มแข็งตามธรรมชาติต่อผู้ก่อ

การจู่โจมภัยมาจากทำให้ชุมชนเข้มแข็ง

จะต้องเป็นภัยมาจากที่จริงๆ

มีเช่นนั้นภัยมาจากนั้นแหละ ทั้งจะเป็นตัวทำลายชุมชน

มีชัย ฤชุพันธุ์

สภาองค์กรชุมชน คือ หนึ่งความคาดหวัง ในการจัดตั้ง พอช.

แม้ว่าความพยายามในการจัดตั้งสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) จะเริ่มต้นขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ.2537 และมาสำเร็จในปี พ.ศ.2543 รวมเวลา 6 ปีเศษ และ พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551 มีการเริ่มต้นขับเคลื่อนตั้งแต่ปี พ.ศ.2550 และสำเร็จในต้นปี พ.ศ.2551 แต่ทว่าในการระดมความคาดหวังของชุมชนเป็นการทำงานของ พอช. ซึ่งเกิดขึ้นประมาณเดือนมิถุนายน พ.ศ.2543 แกนนำชุมชนได้พูดถึงความคาดหวังเกี่ยวกับสภาองค์กรชุมชน หรืออุดมการณ์ของสภาองค์กรชุมชนเอาไว้อย่างมีนัยยะสำคัญและน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง

อาทิ ความคาดหวังในช่วงระยะเวลา 5 ปี ในการทำงานของ พอช. จะต้องทำให้เกิด “**สภาชุมชน**” ที่ทำให้องค์กรชุมชนเข้มแข็ง ภายใต้ตัวชี้วัดชุมชนกำหนดเอง เกิดแผนการพัฒนาของชุมชน ที่ใช้ในการกำหนดทิศทางการพัฒนาของตนเอง ทำให้เกิดพื้นที่ต้นแบบในการพัฒนาที่นำไปสู่การขยายผลได้ กระจายอยู่ทั่วประเทศ ส่งผลให้รัฐปรับบทบาทการทำงาน โดยลดบทบาทของภาครัฐลง และสนับสนุนให้ชุมชนและประชาสังคมเป็นผู้ดำเนินการมากขึ้น รวมทั้งปรับระบบงบประมาณให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ส่งผลให้ขบวนการประชาธิปไตยฐานราก และการเมืองภาคพลเมืองมีความเข้มแข็ง สามารถเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นและประเทศชาติมากขึ้น

ส่วนความคาดหวังในระยะยาว 20 ปี “**สภาชุมชน**” เต็มพื้นที่ทำให้องค์กรชุมชนเข้มแข็งทั่วประเทศ สามารถเป็นแกนหลักในการพัฒนาได้ในทุกๆ ด้าน บริหารจัดการดูแลทุกอย่างได้ด้วยตนเอง

ภายใต้แผนการพัฒนาที่เกิดจากองค์กรชุมชนและท้องถิ่น และยังเชื่อมโยงเป็นประชาคมระดับจังหวัด ส่งผลให้องค์กรชุมชนเป็นกลไกสำคัญในการกำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม เกิดการปรับเปลี่ยนของภาครัฐให้เล็กลงและลดบทบาทลง ระบอบประชาธิปไตยฐานรากมีความเข้มแข็ง เกิดความร่วมมือระหว่างรัฐกับภาคประชาชนอย่างกว้างขวางโดยชุมชน และประชาสังคมในพื้นที่ต่างๆ เกิด

กลไกประชาสังคมที่เป็นฐานในการคัดเลือกบุคคลไปทำหน้าที่กำหนดนโยบาย การเมืองภาคพลเมืองเข้มแข็ง โดย “สภาชุมชน” มีความสำคัญเท่ากับสภาผู้แทนราษฎร”

ประชาชนมีคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีทั่วหน้า มีอาชีพ รายได้ที่มีมั่นคง มีระบบสวัสดิการทั่วหน้า มีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง ทรัพยากรธรรมชาติถูกจัดการฟื้นฟู เกิดสภาพแวดล้อมที่ดี ทุกคนมีความเชื่อมั่นพลังชุมชน ในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารและกำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศ สามารถฟื้นฟูวิถีชีวิต วัฒนธรรม จนมีคุณภาพชีวิตที่ดี

ที่กล่าวมาข้างต้น เป็นความคาดหวังของชุมชนที่ต้องการเห็นผลจากการทำงานพัฒนา กับชุมชน ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง แม้ว่าในขณะนั้นจะใช้คำว่า “สภาชุมชน” ก็ตาม แต่โดยนัยยะและเป้าหมายของการพัฒนาแล้วมีความสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของสภาองค์กรชุมชน อย่างน่าอัศจรรย์ นั่นคือการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนฐานราก โดยใช้สภาองค์กรชุมชนเป็นเครื่องมือ แล้วใช้ความเข้มแข็งนี้เข้าไปมีบทบาทในการพัฒนาประเทศ และประชาธิปไตยของชาติ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดในการพัฒนาประเทศ ที่ ดร.เอนก เหล่าธรรมทัศน์ กล่าวไว้ว่า “การสร้างประชาธิปไตยของชาติให้เข้มแข็งต้องเริ่มจากการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนท้องถิ่นก่อน ซึ่งเป็นประชาธิปไตยที่ประชาชนปกครองตนเอง ที่ระดับชุมชน สิ่งแรกเลยที่พึงตระหนักก็คือเราจะต้องไม่นำตัวแบบประชาธิปไตยแบบตัวแทนของส่วนกลาง และส่วนท้องถิ่นมาใช้ เพราะอย่างดีที่สุดก็จะกลายเป็นประชาธิปไตยที่ประชาชนเลือกนายที่สูงกว่า ดีกว่า เก่งกว่า แต่ประชาธิปไตยระดับชุมชนของเราต้องให้ชาวบ้านชาวเมือง เขาว่ากันเองทำกันเองมากกว่า”

จากความคาดหวังนี้ อ.ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม ผู้ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการผลักดันให้เกิด พอช. และสภาองค์กรชุมชน และยังมีบทบาททางความคิดในการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างสูงเคยกล่าวไว้ว่า “จาก 20 ปี ถ้าทำได้อย่างที่คาดหวัง คือ ประชาชนอย่างน้อยร้อยละ 80 มีความเข้มแข็งจัดการตนเองได้ พอช.ก็หมดความจำเป็นที่จะต้องมีหรือถ้าจะยังคงอยู่ ก็ต้องลดหรือปรับบทบาทลงอย่างมากเช่นกัน”

ก่อนก่อเกิดสภาองค์กรชุมชน

เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า ชุมชนเป็นสังคมฐานรากที่มีความสำคัญมีวิถีชีวิต วัฒนธรรม ภูมิปัญญาที่หลากหลายตามภูมินิเวศ แต่การพัฒนาประเทศเป็นระบบการวางแผนจากส่วนกลาง ขาดการมีส่วนร่วมจากชุมชนท้องถิ่น ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองอย่างรวดเร็ว ชุมชนเป็นผู้ได้รับผลที่เกิดขึ้นจากการพัฒนา ส่งผลให้ชุมชนอ่อนแอ ประสบปัญหาความยากจน เกิดปัญหาสังคม ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ถูกทำลายและเสื่อมโทรม

ฐานสำคัญที่รัฐใช้เป็นพื้นที่ทางยุทธศาสตร์ในการกำหนดแผนพัฒนาของรัฐก็คือ “ชุมชนท้องถิ่น” อันหมายถึงชุมชนที่ใช้เขตพื้นที่เป็นตัวกำหนดเช่น หมู่บ้าน ตำบล หรือชุมชนที่จัดตั้งในเขตเมือง (เทศบาล) ชุมชนเหล่านี้เป็นเครื่องมือทางการปกครองของรัฐและรัฐควบคุมได้อย่างเบ็ดเสร็จ โดยผ่านทางรูปแบบการปกครองส่วนภูมิภาค ตั้งแต่กระทรวง จังหวัด อำเภอ ตำบลและหมู่บ้าน ดังนั้นนโยบายของรัฐก็จะผ่านกลไกการปกครองส่วนกลางไปสู่ส่วนภูมิภาค ซึ่งเป็นระบบสั่งการเกือบทั้งหมด แผนพัฒนาของภาครัฐจึงเป็นแผนที่ถูกคิดโดยรัฐส่วนกลาง แล้วสั่งการลงไปตามลำดับชั้น ขาดการมีส่วนร่วมโดยสิ้นเชิง ประชาชนเป็นเพียงผู้รับผลแห่งการพัฒนาเท่านั้น และทำให้ชุมชนอ่อนแอ สิทธิในการเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาชุมชนของตนเอง ถูกละเมิดโดยอำนาจของรัฐเป็นเวลานานติดต่อกัน

ประมาณ 40 ปีที่ผ่านมา ประชาชนทั้งในเมืองและชนบทได้ตระหนักถึงสิทธิในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน จนนำไปสู่การจัดตั้งองค์กรชุมชนทำกิจกรรมแก้ปัญหาของตนเอง เช่นการตั้งกลุ่มออมทรัพย์แห่งแรกขึ้นที่ จ.บุรีรัมย์ ในปี พ.ศ.2508 เป็นต้น ต่อมาหน่วยงานภาครัฐได้เข้าไปสนับสนุนให้ชุมชนได้มีการรวมตัวเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ เช่นกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กลุ่มอาชีพแม่บ้าน กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข เป็นต้น และที่น่าสนใจก็คือ เกิดการรวมกลุ่มของชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายของรัฐ จนเกิดกลุ่มองค์กรชุมชนที่หลากหลาย

อย่างไรก็ดีการเกิดขององค์กรชุมชนทั่วประเทศ ได้สร้างนวัตกรรมการพัฒนาที่เกิดจากการร่วมคิดร่วมปรึกษาหารือ ร่วมกันทำงานจนพัฒนาไปสู่สิทธิชุมชนในการจัดการตนเอง และรัฐบาลโดยสภาพนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ บรรจุไว้ในแผนพัฒนาฉบับที่ 8 ในประเด็นที่ให้ “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” ทำให้ขบวนการองค์กรชุมชนมีการเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายอย่างกว้างขวางจากระดับชุมชน ตำบล จังหวัด ภาค ประเทศและยังมีการเชื่อมโยงงานในประเด็นเดียวกันอย่างกว้างขวาง

อย่างไรก็ดีกลุ่มองค์กรเหล่านี้ ไม่ได้อยู่ในระบบการดูแลควบคุมของระบบรัฐเหมือนกับ “ชุมชนท้องถิ่น” ดังกล่าวข้างต้น รัฐจึงไม่ได้ใช้เป็นเครื่องมือหลักในการพัฒนา แต่จะเข้าไปสนับสนุนการทำงานในกลุ่มที่จัดตั้งโดยรัฐ เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มอาชีพต่างๆ ที่จัดตั้งโดยกรมการพัฒนาชุมชน เป็นต้น ส่วนกลุ่มที่จัดตั้งโดยชาวบ้านและองค์กรพัฒนาเอกชน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มที่ทำงานเกี่ยวกับสิทธิชุมชนด้านต่างๆ เช่น การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ฯลฯ ก็จะถูกมองจากรัฐในแง่ลบ

พัฒนาการกว่า 40 ปี ก็ทำกลุ่มองค์กรชุมชนเหล่านี้ มีความรู้ ประสบการณ์ และเข้าใจสิทธิในการจัดการตนเองมากขึ้น เป็นพลังทางสังคม และเป็นการเมืองภาคพลเมืองที่น่าจับตามองและจะเป็นพลังใหม่ที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงประเทศในอนาคต หากได้รับการสนับสนุนส่งเสริมให้เข้ามามีความเข้มแข็งมากขึ้น เพื่อเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาประเทศ ชุมชนและประชาธิปไตยของชาติ

กระนั้นก็ตามองค์กรชุมชนที่เกิดขึ้นทั่วประเทศ ยังไม่สามารถทำงานหรือจัดทำแผนพัฒนาจากปัญหาที่แท้จริงของคนในพื้นที่ได้ เนื่องจากต้องทำงานตามตัวชี้วัดขององค์กรสนับสนุน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน่วยงานของรัฐที่เป็นผู้สนับสนุนงบประมาณ

ในปี พ.ศ.2549 มีกระแสของการปฏิรูปประเทศไทย องค์กรชุมชนทั่วประเทศที่ทำงานร่วมกับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ได้จัดเวทีระดมความคิดเห็นในการจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายจนได้ข้อเสนอ 8 เรื่อง ซึ่งหนึ่งในนั้นก็คือ “การยกระดับให้การทำงานขององค์กรชุมชนเป็นอิสระ” นั่นคือการทำ

ให้เกิดสิทธิชุมชนในการจัดทำแผนพัฒนาจากปัญหาและข้อเท็จจริงในชุมชน ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำได้อย่างแท้จริง

จากแนวคิดดังกล่าวนำไปสู่การจัดตั้ง “สมัชชาองค์กรชุมชนแห่งประเทศไทย” หรือ (สอท.) เพื่อเป็นองค์กรขับเคลื่อนให้บรรลุเป้าหมายนั้นคือ “ความเป็นอิสระขององค์กรชุมชน” ซึ่งแนวทางที่เห็นร่วมกันก็คือ องค์กรชุมชนจะต้องมีกฎหมายที่สนับสนุน ส่งเสริม หรือมีอำนาจหน้าที่ในการจัดทำแผนพัฒนาของตนเอง เป็นแผนพัฒนาที่มีสถานะที่องค์กรของรัฐจะต้องนำไปประกอบการจัดทำแผนพัฒนาในทุกระดับ

โดยมติใหม่ที่ สอท. ส่งลงไปในร่าง พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชน พ.ศ. ก็คือ การให้ตัวตนหรือให้สถานะของกลุ่ม หรือ องค์กรชุมชนที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ อันเป็นพลังใหม่ของการพัฒนาดังกล่าวข้างต้น โดยให้

สถานะเป็น “ชุมชน” โดยให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” หมายความว่า “กลุ่มประชาชนที่รวมกันโดยมีผลประโยชน์และวัตถุประสงค์ร่วมกัน เพื่อช่วยเหลือหรือสนับสนุนกัน หรือทำกิจกรรมอันชอบด้วยกฎหมายและศีลธรรมร่วมกัน หรือดำเนินการอื่นอันเป็นประโยชน์ร่วมกันของสมาชิก มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และมีระบบบริหารจัดการและการแสดงเจตนาแทนกลุ่มได้” โดยความหมายดังกล่าวทำให้กลุ่มองค์กรชุมชนที่เข้ามาจดทะเบียนตามกฎหมายนี้ มีสถานะและมีตัวตนทางกฎหมาย เป็นการเอื้อให้ประชาชน ได้มีโอกาสเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาชุมชนของตนเองตามสิทธิที่พึงมี

ในที่สุด สอท. ก็ร่วมกันยกร่าง พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชน พ.ศ. ขึ้น ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2550 เสนอรัฐบาลผ่านกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ แต่เนื่องจากยังมีความเห็นไม่ตรงกับหน่วยงานรัฐบาลหลายองค์กร สอท. จึงได้นำร่างกฎหมายไปเสนอผ่านทางสภานิติบัญญัติแห่งชาติ โดยมีขบวนการในการขับเคลื่อนอย่างยาวนานประมาณหนึ่งปีเศษ

- **เมษายน-พฤศจิกายน พ.ศ. 2549** ได้มีการจัดเวทีระดมความคิดเห็นในระดับภูมิภาค ทั้ง 8 ภาค เพื่อพัฒนาข้อเสนอของภาคประชาชนต่อการปฏิรูปสังคมและการเมือง โดยสาระหลักเป็นการปรับเปลี่ยนกลไกการบริหารโดยกระจายอำนาจไปยังองค์กรท้องถิ่นให้มีอิสระในการจัดการตนเอง พร้อมกับพัฒนาคนให้มีคุณภาพมีคุณธรรมจริยธรรม เพื่อนำพาชุมชนและท้องถิ่นไปสู่การพึ่งตนเองได้อย่างแท้จริง

- **พฤศจิกายน พ.ศ. 2549** ผู้แทนองค์กรชุมชนทั่วประเทศจำนวน 200 คน ได้เข้าพบและนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับสภาองค์กรชุมชนต่อนายกรัฐมนตรี (พลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์) ณ ทำเนียบรัฐบาล และได้มีการยกร่างหลักคิดและเนื้อหาสาระ พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชน
- **1 ธันวาคม พ.ศ. 2549** จัดเวทีระดมความคิดเห็นผู้นำชุมชนสี่ภาค เรือสภาองค์กรชุมชน และเกิดคณะทำงานเครือข่ายองค์กรชุมชนที่จะร่วมกันขับเคลื่อนเรื่องนี้ ซึ่งภายหลังได้จัดตั้งเป็นสมัชชาองค์กรชุมชนแห่งประเทศไทย หรือ สอท.
- **ธันวาคม พ.ศ. 2549 – มกราคม พ.ศ. 2550** ได้มีการจัดเวทีระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับร่าง พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชนท้องถิ่น ซึ่งมีทั้งเวทีส่วนกลาง และเวทีภูมิภาค รวม 10 ครั้ง โดยมีหน่วยงานต่างๆ ร่วมสนับสนุน ได้แก่ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) วิทยาลัยการจัดการทางสังคม (วจส.) มูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ (มสช.) เครือข่ายชุมชนปฏิรูปสังคมและการเมือง ฯลฯ
- **19 มกราคม พ.ศ. 2550** สอท.ร่วมกับคณะกรรมการเตรียมการจัดตั้งสภาพัฒนาการเมืองและโครงการสื่อเพื่อการพัฒนา จัดเวที “แบบไหน? คือประชาธิปไตยที่พึงประสงค์” โดยเชิญผู้รู้ ผู้อาวุโส ผู้นำชาวบ้าน นักวิชาการ และ สสร. บางท่านมาระดมความคิดเห็นถึงแนวทางประชาธิปไตย ที่พึงประสงค์ขึ้น ณ โรงแรมแอมบาสเดอร์ กรุงเทพฯ
- **กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2550** สอท.ร่วมกับเครือข่ายองค์กรชุมชนทั่วประเทศได้ยกร่างพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชนท้องถิ่น พ.ศ. ... โดยมีเนื้อหาสาระสำคัญรวม 4 หมวด 44 มาตราและนำมาเสนอต่อกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) ซึ่งได้มีการปรับปรุงร่าง พ.ร.บ.ร่วมกันระหว่าง พม. และ สอท. จนได้เป็นร่าง พ.ร.บ. ที่นำเสนอต่อสภานิติบัญญัติครั้งแรกเมื่อวันที่ 7 มีนาคม พ.ศ.2550
- **8 มีนาคม พ.ศ. 2550** กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ นำส่งร่าง พ.ร.บ.ต่อสำนักงานเลขาธิการรัฐมนตรี และเลขาธิการนายกรัฐมนตรี เพื่อส่งให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ความเห็นก่อนที่จะเสนอให้คณะรัฐมนตรีพิจารณา
- **4 เมษายน พ.ศ. 2550** ผู้แทน สอท. ไปนำเสนอที่มา ความเป็นและสาระสำคัญของร่าง พ.ร.บ. สภาองค์กรชุมชนท้องถิ่น พ.ศ. ... ต่อที่ประชุมคณะอนุกรรมการความมั่นคงของมนุษย์ (ครูชบ ยอดแก้ว เป็นประธาน และครูมุกดา อินต๊ะสาร รองประธาน) ในคณะกรรมการกิจการเด็ก เยาวชน สตรี ผู้สูงอายุ ผู้พิการและความมั่นคงของมนุษย์ สภานิติบัญญัติ โดยประธานคณะกรรมการฯ (นายวัลลภ ตังคณานุก์ชัย) เข้าร่วมด้วย

- **21 เมษายน พ.ศ. 2550** ได้มีการจัดงานเปิดภาพงานขับเคลื่อนขบวนสภาองค์กรชุมชนท้องถิ่น โดยมีผู้เข้าร่วมจากเครือข่ายองค์กรชุมชนทั่วประเทศกว่า 1,800 คน โดยรองนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการพัฒนาสังคม (นายไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม) และรัฐมนตรีช่วย นพ.พลเดช ปิ่นประทีป มาร่วมเวทีด้วย โดยได้มีข้อเสนอให้รัฐบาลสนับสนุน ร่าง พ.ร.บ. ฉบับนี้ผ่านให้ได้ในรัฐบาลชุดปัจจุบัน และในระหว่างการผลักดันเครือข่ายองค์กรชุมชน จะนำแนวคิดนี้ไปปฏิบัติโดยในปี พ.ศ.2550 จะเริ่มนำร่องใน 200 ตำบล และขยายผลในปี พ.ศ.2551 อีก 800 ตำบล และมีเป้าหมายจะขยายให้ครบทุกตำบลทั่วประเทศภายใน 5 ปี

- **2 พฤษภาคม พ.ศ. 2550** คณะกรรมการกลั่นกรองเรื่องเสนอคณะรัฐมนตรี คณะที่ 2 ได้พิจารณา ร่าง พ.ร.บ. ซึ่งที่ประชุมมีมติให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกันปรับแก้เนื้อหาสาระสำคัญของร่าง พ.ร.บ. โดยนำความเห็นของ หน่วยงานไปประกอบการพิจารณา โดยเฉพาะในประเด็นเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ของสภาที่อาจมีการซ้ำซ้อนหรือ ก่อให้เกิดความขัดแย้งในท้องถิ่น และการจัดตั้งสำนักงานสภาองค์กรชุมชนท้องถิ่นระดับชาติ อาจก่อให้เกิดภาระทางด้านงบประมาณของรัฐ เป็นต้น
- **2 และ 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2550** ได้มีประชุมหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้มีการปรับแก้ร่าง พ.ร.บ. ตามข้อคิดเห็นของหน่วยงาน คือการไม่เป็นภาระต่องบประมาณของภาครัฐ ปรับอำนาจหน้าที่ของสภาให้มีลักษณะเป็นสภาทางภูมิปัญญาสภาส่งเสริม ฯลฯ เพื่อให้มีอำนาจทางสังคมแทนอำนาจทางกฎหมาย เป็นสภาคู่ขนานเพื่อช่วยเหลือหนุนเสริมการปฏิบัติงานขององค์กร/หน่วยงานภาครัฐให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ไม่ส่งผลกระทบต่อการเมือง เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม มีการปรับชื่อเป็นร่างพระราชบัญญัติเป็นสภาองค์กรชุมชน รวมทั้งได้มีการเสนอให้ พอช. ซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐที่มีภารกิจเกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ทำหน้าที่ในการส่งเสริมการจัดตั้งและพัฒนากิจการของสภาทุกระดับ เป็นต้น
- **16 พฤษภาคม พ.ศ. 2550** หลังจากได้มีการปรับปรุงเนื้อหาสาระสำคัญของ ร่าง พ.ร.บ. ได้มีการนำร่าง พ.ร.บ. ที่ปรับปรุงแล้ว เสนอในการประชุมคณะกรรมการ

กลั่นกรองฯ ซึ่งที่ประชุมได้มีมติเห็นชอบร่าง พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชน พ.ศ. และให้นำร่าง พ.ร.บ. เสนอต่อคณะรัฐมนตรี เพื่อพิจารณาต่อไป

- **5 มิถุนายน พ.ศ. 2550** คณะรัฐมนตรีได้พิจารณาร่าง พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชน พ.ศ. ซึ่งที่ประชุมได้มีมติมอบหมายให้ส่งร่าง พ.ร.บ.พร้อมข้อคิดเห็นของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ให้คณะกรรมการกฤษฎีกาพิจารณาปรับเนื้อหาในส่วนที่ยังมีความคิดเห็นที่ขัดแย้งจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ก่อนที่จะเสนอให้คณะรัฐมนตรีพิจารณาอีกครั้ง โดยมอบหมายให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ (นายวิจิตร ศรีสะอ้อน) ประสานเชิญหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับเนื้อหาสาระของร่าง พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชน ส่งให้คณะกรรมการกฤษฎีกาต่อไป (ช่วงประมาณสองสัปดาห์หลังเสนอเรื่องนี้เข้า ครม. สื่อมวลชนได้มีการเสนอข่าวอย่างต่อเนื่อง ซึ่งมีทั้งที่เป็นประเด็นข่าวความขัดแย้ง และที่หันมาสนใจซักถาม ติดตามข้อมูลที่เป็นสาระสำคัญ)
- **8 มิถุนายน พ.ศ. 2550** เครือข่ายองค์กรชุมชนที่ติดตามเรื่องนี้และไปชุมนุมสนับสนุนร่าง พ.ร.บ. ที่หน้าทำเนียบรัฐบาลและได้นำเสนอร่าง พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชน ต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ผ่านคณะกรรมการกิจการเด็ก สตรีคนชรา และความมั่นคงของมนุษย์
- **13 มิถุนายน พ.ศ. 2550** สถาบันวิจัยสังคม คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับมูลนิธิสาธารณสุขแห่งชาติ มูลนิธิชุมชนไท มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม วิทยาลัยการจัดการทางสังคม และคณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชน (กป.อพช.) จัดเวทีนโยบายสาธารณะเรื่อง “สภาองค์กรชุมชน : ประชาธิปไตยชุมชนรากหญ้า” ผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่มีความเห็นร่วมกันว่า ร่าง พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชน เป็นกลไกสำคัญในการสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมในระดับพื้นฐานของสังคมการเมืองไทย ด้วยเหตุผลร่าง พ.ร.บ. ดังกล่าวเป็นการเปิดโอกาสการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นและสังคมโดยรวม และเป็นการสร้างกระบวนการทำงานเชื่อมโยงกันระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับองค์กรทางสังคมทำงานร่วมกัน
- **18 มิถุนายน พ.ศ. 2550** ได้มีการประชุมร่วมระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องประกอบด้วยผู้แทนกระทรวงมหาดไทย ผู้แทนกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และ สอท. โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เป็นประธานในการประชุม ซึ่งที่ประชุมเห็นหน่วยกับการสนับสนุนให้องค์กรชุมชนมีความ

เข้มแข็ง และเปิดโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาระดับต่างๆ แต่ยังมี ความเห็นที่แตกต่างเกี่ยวกับแนวทางการสนับสนุน สภาองค์กรชุมชน ว่าควรเป็นองค์กร ตามธรรมชาติ ที่ไม่เป็นองค์กรทางการ เป็นต้น

- **20 มิถุนายน พ.ศ. 2550** คณะอนุกรรมการความมั่นคงของมนุษย์ เชิญผู้แทน หน่วยงานมาให้ข้อมูลเพิ่มเติม ประกอบด้วย รองปลัดกระทรวงมหาดไทย ผู้แทนการพัฒนา ชุมชน ผู้แทนกรมส่งเสริมปกครองท้องถิ่น ผู้แทนกรมการปกครอง นายกสันนิบาต เทศบาล ผู้แทนสมาคม อบจ. ซึ่งได้ให้ประเด็นการทับซ้อนของกฎหมาย อำนาจหน้าที่ และเกรงจะทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่
- **20 มิถุนายน พ.ศ. 2550** นักวิชาการเพื่อชุมชนและประชาสังคมยื่นหนังสือถึง ประธานสภานิติบัญญัติ (นายมีชัย ฤชุพันธุ์) เพื่อขอให้ สนช. สนับสนุนและผ่านร่าง พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชน โดยมีอาจารย์มหาวิทยาลัยร่วมลงชื่อ 150 คน และนักวิชาการ อิสระร่วมลงชื่อ 150 คน
- **27 มิถุนายน พ.ศ. 2550** คณะอนุกรรมการความมั่นคงของมนุษย์ เชิญเครือข่ายผู้นำ ชุมชนที่มีประสบการณ์เรื่องนี้มาให้ข้อมูลเพิ่มเติม และในวันที่ 4 กรกฎาคม ได้เชิญ ผู้แทน สอท.มาหารือแนวทางการต่อไป ซึ่งเห็นร่วมกันว่า ควรมีการปรับกฎหมาย ให้เป็นกฎหมายลักษณะของการส่งเสริม ตัดประเด็นที่เห็นว่าจะทำให้เกิดปัญหาความ ขัดแย้งออกไปหรือปรับแก้ใหม่
- **15-30 มิถุนายน พ.ศ. 2550** ได้มีเวทีภาคประชาสังคม นักวิชาการในภูมิภาคจัดเสวนา เรื่อง ร่าง พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชน ในจังหวัดต่างๆ เช่น น่าน เชียงใหม่ อุบลราชธานี ขอนแก่น ตรัง สงขลา นครศรีธรรมราช ภูเก็ต ชลบุรี ฯลฯ ซึ่งส่วนใหญ่เห็นด้วยกับร่าง พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชน จะทำให้เกิดระบบประชาธิปไตยทางตรง เป็นเวทีให้คนเล็กคน น้อยในสังคมได้มีพื้นที่แสดงความเห็น มีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนท้องถิ่น สร้างความเข้มแข็งของประชาธิปไตยฐานราก
- **6 กรกฎาคม พ.ศ. 2550** มี 4 สมาคม (อบต. อบจ. เทศบาล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน) มี หนังสือคัดค้านร่าง พ.ร.บ. โดยประเด็นคัดค้านสำคัญ ได้แก่ ถ้ามีกฎหมายจะทำให้ องค์กรชุมชนที่มีความเป็นธรรมชาติกลายเป็นโครงสร้างที่แข็งตัว เป็นกฎหมายที่ทับซ้อน กับกฎหมาย และอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานที่มีอยู่แล้ว จะทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้ง กันในพื้นที่

- **11 กรกฎาคม พ.ศ. 2550** ไปร่วมประชุมอนุกรรมการความมั่นคงของมนุษย์ สนช. โดยที่ประธานสภานิติบัญญัติ (นายมีชัย ฤชุพันธุ์) มาช่วยซักถามรายละเอียดสาระสำคัญ เพื่อนำไปสู่การปรับร่างกฎหมาย ให้เป็นกฎหมายที่มีลักษณะการส่งเสริมและไม่ให้ไปกระทบกับกฎหมายและอำนาจหน้าที่หน่วยงานที่มีอยู่เดิม
- **18 กรกฎาคม พ.ศ. 2550** ที่ประชุมคณะอนุกรรมการความมั่นคงของมนุษย์ สภานิติบัญญัติแห่งชาติ ได้ปรับแก้เนื้อหาสาระสำคัญของร่าง พ.ร.บ. ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยเป็นกฎหมายที่ไม่เกี่ยวข้องกังบงบประมาณ และการปรับสภาระดับจังหวัด และระดับชาติ เป็นเพียงเวทีการประชุมระดับจังหวัด และระดับชาติเท่านั้น และในวันที่ 19 กรกฎาคม พ.ศ.2550 ได้ยื่นเสนอต่อสภานิติบัญญัติ โดยมีสมาชิก สนช. ร่วมลงชื่อ สนับสนุน 60 คน
- **23 กรกฎาคม พ.ศ. 2550** คณะกรรมการกฤษฎีกา มีหนังสือถึงเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เห็นด้วยในหลักการที่ให้ชุมชนรวมตัวกันเพื่อแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ และเป็น การส่งเสริมบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่นของชุมชน แต่การที่จะทำให้ชุมชนเข้มแข็งนั้น ควรเป็นไปโดยธรรมชาติ รวมทั้งในบางมาตรการก่อให้เกิดความแตกแยกและเกิดความ ข้ำซ้อนในการทำงานกับ อปท. ได้
- **15 สิงหาคม พ.ศ. 2550** คณะอนุกรรมการความมั่นคงของมนุษย์ ได้นำ ร่าง พ.ร.บ. เสนอเข้าสู่กระบวนการพิจารณาของสภานิติบัญญัติแห่งชาติ โดย ครม.มุกดา อินต๊ะสาร เสนอซึ่งมีทั้งผู้ที่อภิปรายสนับสนุน และอภิปรายคัดค้าน ในส่วนของรัฐบาล รองนายกรัฐมนตรีไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม เป็นผู้ปรับร่างจากสภานิติบัญญัติ
- **27 กันยายน พ.ศ. 2550** ร่างพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชนเข้าสู่ที่ประชุม สนช. โดยมีนางมุกดา อินต๊ะสาร ผู้เสนอเป็นผู้อภิปรายนำ และมีผู้อภิปรายสนับสนุน 9 ท่าน โดยมีปลัดกระทรวงมหาดไทยในฐานะสมาชิก สนช. อภิปรายคัดค้านเพียง 1 ท่าน ซึ่งในที่สุดที่ประชุม สนช. มีมติเห็นชอบร่าง พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชน ในวาระที่ 1 ใน 61.:32 งดออกเสียง 5 ท่าน พร้อมทั้งคณะกรรมการวิสามัญเพื่อแปรญัตติ จำนวน 22 ท่าน
- **5 ตุลาคม พ.ศ. 2550** คณะกรรมาธิการวิสามัญ ประชุมครั้งแรกโดยแต่งตั้งให้ นายวัลลภ ตังคณานุก์ เป็นประธาน นางมุกดา อินต๊ะสาร เป็นเลขานุการ โดยจะมีการประชุมกัน ทุกวันศุกร์ เวลา 10.00 น. โดยมีการประชุมต่อเนื่อง โดยได้เชิญ ศ.ดร.บวรศักดิ์ ที่เสนอ แปรญัตติมาช่วยอธิบายประเด็นที่เสนอแปรญัตติเพิ่มเติม

- พุทธศักราช พ.ศ. 2550 ร่าง พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชน พ.ศ. ผ่านความเห็นชอบในวาระที่ 2 , 3 จากสภานิติบัญญัติแห่งชาติ
- 8 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2551 ประกาศในราชกิจจานุเบกษา และมีผลบังคับใช้ในวันถัดมา

มีประเด็นที่น่าสนใจว่า การออกมาคัดค้านอย่างมีนัยยะของกระทรวงมหาดไทย จนทำให้ร่าง พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชน พ.ศ. ไม่ได้ได้รับความเห็นชอบจากที่ประชุมคณะรัฐมนตรี เป็นไปตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า พลังส่วนใหญ่ที่ขับเคลื่อนกฎหมายฉบับนี้ เป็นพลังใหม่ที่รัฐควบคุมไม่ได้ และไม่ใช่นายกรัฐมนตรีที่รัฐควบคุมกำหนดมาแต่เดิม

ในขณะที่สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติหลายท่าน ได้ให้แง่คิดที่น่าในใจยิ่ง เช่น ดร.บวรศักดิ์ อุวรรณโณ กล่าวว่า “ร่าง พ.ร.บ.นี้คือการทำให้สิทธิชุมชนมีอยู่ในรัฐธรรมนูญที่ยังปวดหัวกันอยู่ว่า เราจะใช้คำนิยามคำว่า “ชุมชน” อย่างไรถึงจะเป็นจริงและบังคับใช้ได้” และนายประยงค์ รัตนรงค์ แกนนำชุมชนไม้เรียง นครศรีธรรมราชและสมาชิก สนช. พูดว่า “น่าจะเป็น พ.ร.บ.ฉบับแรกที่ทำให้โอกาสชุมชนสร้างที่ยืนให้กับชุมชนที่จะสะท้อนปัญหาต่างๆ ของเขา” เช่นเดียวกับนายโสภณ สุภาพวงศ์ สมาชิก สนช. กล่าวว่า “ผมเรียนรู้จากชุมชนและเรียนรู้ร่วมกับชุมชนตลอดชีวิต กฎหมายฉบับนี้จะสร้างสังคมที่เป็นเข้มแข็งสร้างประชาธิปไตยที่เข้มแข็งและยั่งยืนให้กับสังคมไทยได้”

สุดท้ายผู้เขียนใคร่ขอยกคำพูดของ นายมีชัย ฤชุพันธุ์ ประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการทำให้ พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551 คลอดออกมาว่า “ผมพบข้อเท็จจริงว่าความสำเร็จที่เกิดขึ้นขององค์กรชุมชน นั้น เกิดขึ้นด้วยใจโดยแท้ ไม่มีตัวบทกฎหมายเข้าไปเกี่ยวข้อง แล้วผมก็ลองคิดว่า ถ้าเราจะออกกฎหมายเข้าไปเกี่ยวข้องจะเกิดอะไรขึ้นกับชุมชน หรือกลุ่มเหล่านั้น ในฐานะที่ร่างกฎหมายมานาน คำตอบที่ผมได้รับก็คือ ชุมชนเหล่านั้นจะแตกสลายไปในที่สุด ถ้าไม่มีกฎหมายรองรับที่ดีพอ”

Road Map โดยสังเขป ของการขับเคลื่อนให้เกิด พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551

เจาะประเด็นใครทำอะไร ในสภาองค์กรชุมชน

ไม่ว่าจะกล่าวโดยเนื้อหา หรือเจตนารมณ์ พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551 จะให้ความสำคัญกับชุมชนหรือองค์กรชุมชน หรือคนฐานรากเป็นลำดับแรก โดยหมายเหตุท้ายกฎหมายเสมือนเป็นเจตนารมณ์ ของกฎหมาย ระบุไว้อย่างชัดเจนว่า “ชุมชนเป็นสังคมฐานรากที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ มีวิถีชีวิต วัฒนธรรม แตกต่างหลากหลายตามภูมิภาค การพัฒนาประเทศที่ผ่านมาก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม เศรษฐกิจและการเมืองอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้ชุมชนอ่อนแอ ประสบปัญหาความยากจนเกิดปัญหาสังคมมากขึ้น ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของชุมชนถูกทำลายจนเสื่อมโทรม เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็งสามารถจัดการตนเองได้อย่างยั่งยืน รวมทั้งมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาประเทศ การสร้างระบอบประชาธิปไตยและระบบธรรมาธิบาล ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ได้บัญญัติรับรองสิทธิชุมชนและประชาชนให้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่นตามความหลากหลายของวิถีชีวิต วัฒนธรรมและภูมิปัญญาของท้องถิ่น จึงเห็นสมควรส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนและประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ”

ดังนั้นโดยกฎหมายฉบับนี้ไม่ว่าจะเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่น และชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ก็สามารถเข้ามา มีบทบาทร่วมกันในการพัฒนาประเทศ โดยใช้สภาองค์กรชุมชนเป็นเครื่องมือ โดยในกฎหมายได้กำหนดภารกิจให้สภาองค์กรชุมชนไว้อย่างชัดเจนในมาตราที่ 21 สำหรับสภาองค์กรชุมชนตำบล มาตรา 27 สำหรับที่ประชุมในระดับจังหวัด และมาตรา 32 สำหรับที่ประชุมในระดับชาติ

อ.มิชัย ฤชุพันธุ์ บอกว่า “ผมจะใช้คำว่า “ภารกิจ” แทนที่จะใช้คำว่า “อำนาจหน้าที่” เพราะภารกิจคือสิ่งที่ต้องทำ ควรทำไม่ต้องติดอยู่กับอำนาจ หากชุมชนติดอยู่กับอำนาจ เชื่อว่ากฎหมายนี้จะล้มเหลวตั้งแต่ต้น”

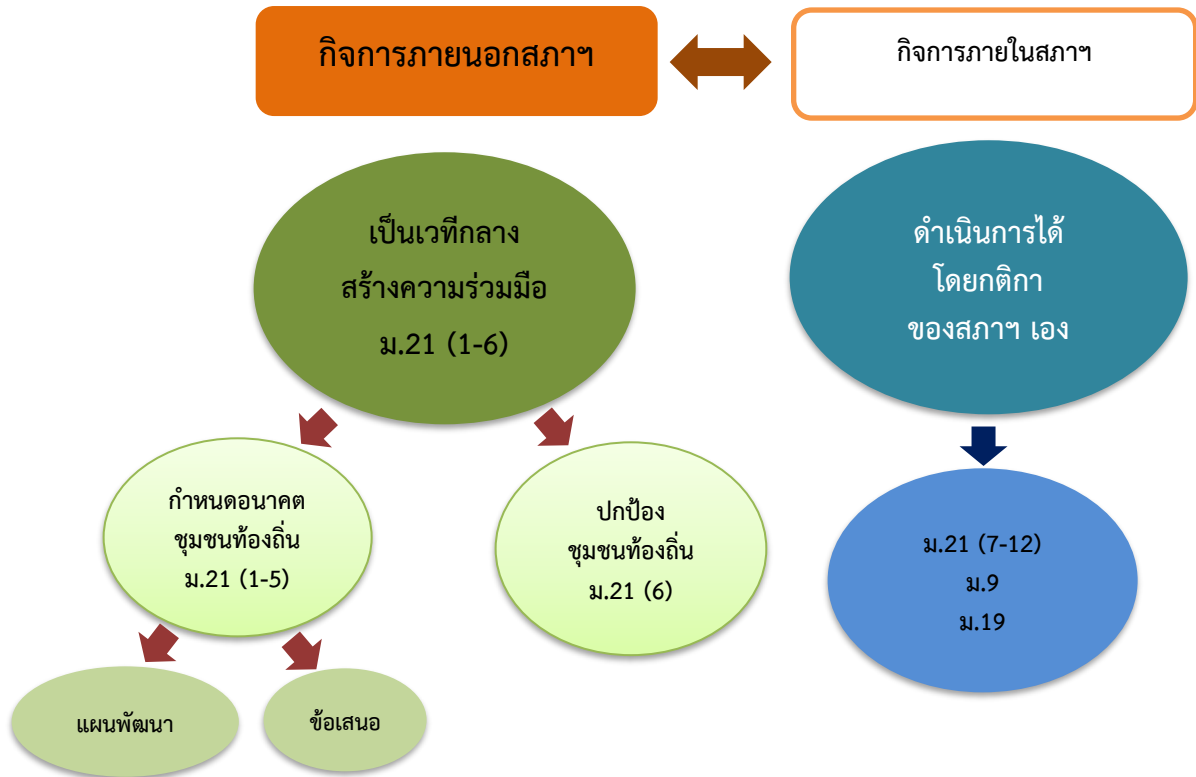
สำหรับภารกิจของสภาองค์กรชุมชน คือ ทำหน้าที่เป็นเวทีกลางให้ประชาชนได้เข้ามาร่วมกันวางแผนกำหนดทิศทางการพัฒนาของตำบล จังหวัด และประเทศ อย่างเท่าเทียม (ดู ม.21 , 27 , 32) สามารถดำเนินการได้ในทุกๆ เรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของคนไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ประเพณี อาชีพ ที่อยู่อาศัย สุขภาพ ฯลฯ

ประเด็นปัญหาก็คือ เดิมชุมชนหรือองค์กรชุมชน จะดำเนินกิจกรรมเฉพาะอย่างทีละนิด เช่น ออมทรัพย์ อาชีพ สวัสดิการ แต่พอมาจัดแจงเข้าร่วมเป็นสภาองค์กรชุมชนตำบล จะต้องปรับความคิดให้มองปัญหาให้กว้างและครอบคลุมทุกปัญหาที่เกิดขึ้นในตำบล จะมองเฉพาะด้านหนึ่งด้านใดที่ตนถนัดไม่ได้อีกต่อไป ดังนั้นในการทำงานของสภาองค์กรชุมชน จะมองเพียงการ “จัดแจง จัดตั้งเป็นสภาตามกฎหมาย” ไม่เพียงพอ หากจะต้อง “จัดตั้งทางความคิด” อย่างเข้มข้นควบคู่กันไป เพราะเป้าหมายของสภาองค์กรชุมชน ไม่ใช่การทำกิจกรรม หากเป็นการเข้ามามีบทบาทสำคัญในการวางแผนพัฒนา กำหนดอนาคตของชุมชนท้องถิ่นทั้งระบบ

ดังได้กล่าวมาข้างต้นแล้วว่า เจตนารมณ์สำคัญของ พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551 ต้องการให้ชุมชนเข้มแข็ง มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่นและประเทศ เป็นการเปลี่ยนโครงสร้างการพัฒนาประเทศที่วางแผนมาจากข้างบนเป็นการวางแผนจากข้างล่างขึ้นไป

ภารกิจของสภาองค์กรชุมชนตำบล

แนวทางเช่นนี้ สภาองค์กรชุมชนตำบล ซึ่งเป็นเวทีขององค์กรชุมชนในตำบลจะมีบทบาทสำคัญในการนำข้อมูลปัญหาต่างๆ มาวางแผนพัฒนาแล้วสร้างเวทีกลางขึ้นมาเพื่อนำแผนของแต่ละส่วนมาปรึกษาหารือ และบูรณาการแผนร่วมกันอย่างเข้าใจ จะทำให้ทุกปัญหาถูกเชื่อมต่อเป็น “แผนชุมชนท้องถิ่น” หรือเรียกว่า “หนึ่งแผน หนึ่งพื้นที่”

การที่จะบรรลุเป้าหมายดังกล่าวได้ ข้อความในเจตนารมณ์ของกฎหมายระบุชัดเจนว่า “ต้องทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง เพื่อสามารถจัดการตนเองได้ เข้าไปมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาประเทศ” แนนอนว่า สภาองค์กรชุมชนตำบลที่เกิดขึ้น ไม่อาจเข้มแข็งได้ด้วยตนเอง เพราะบทบาทภารกิจเดิมกับภารกิจใหม่ตามกฎหมายมีความต่างกัน เดิมเป็นเพียงการทำกิจกรรมโครงการ เพื่อพึ่งตนเอง เฉพาะเรื่อง แต่ภารกิจตาม ม.21 เป็นการวางแผนพัฒนาทั้งระบบ ซึ่งไม่ใช่ความคุ้นชินของชุมชน เป็นบทบาทที่ภาครัฐทำแทนมา

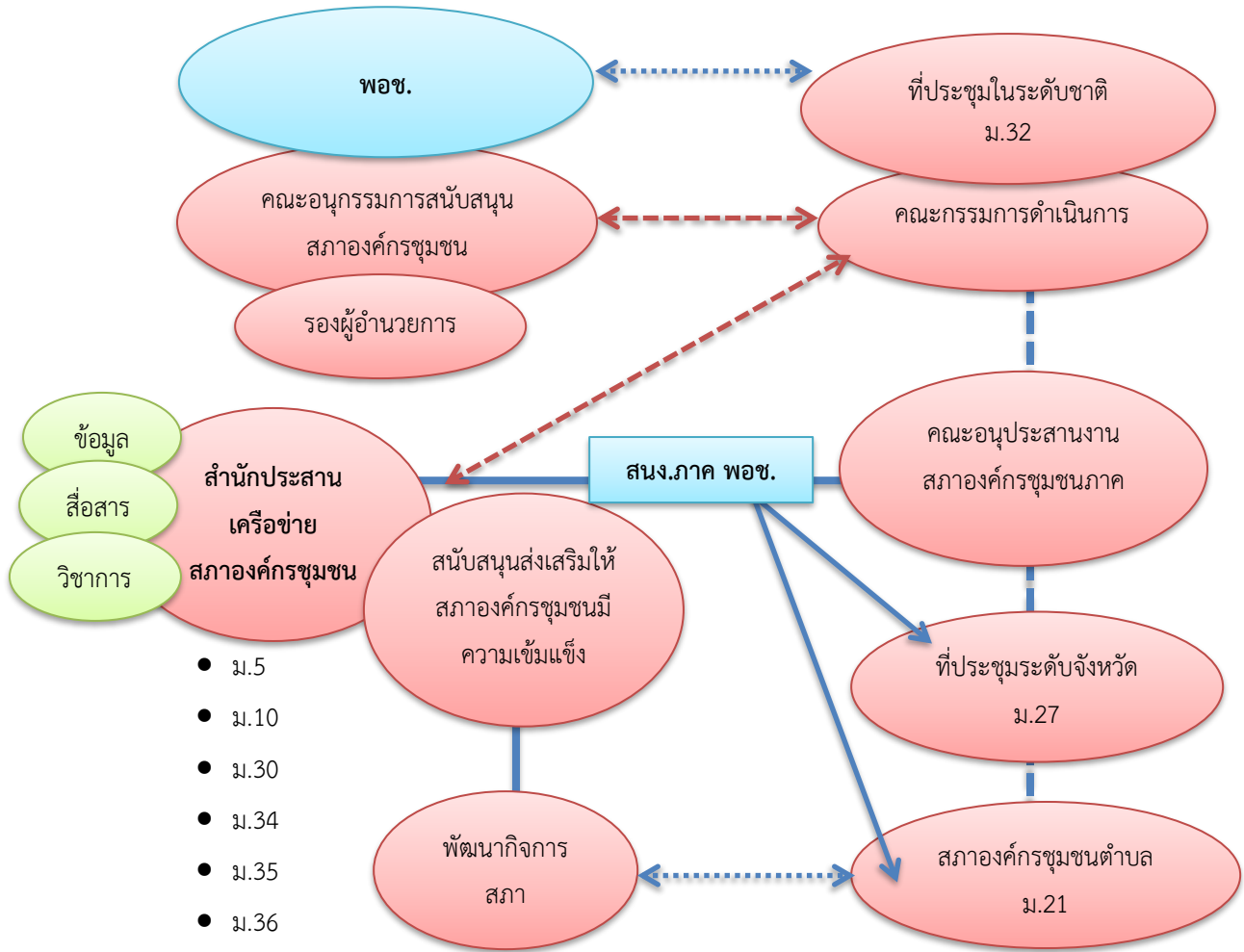
เป็นเวลานาน จนชาวบ้านกลายเป็นผู้รอรับผลแห่งการพัฒนาของรัฐ ซึ่งมีทั้งด้านลบและด้านบวก ดังนั้นชุมชนหรือสภาองค์กรชุมชนจะต้องได้รับการส่งเสริมให้มีความเข้มแข็ง ตั้งแต่การเปลี่ยนระบบคิด เป้าหมาย วิธีการทำงาน ฯลฯ ใหม่ทั้งหมด โดยกฎหมายกำหนดให้สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) หรือ พอช. เป็นผู้รับผิดชอบ หรือมีอำนาจและหน้าที่ในเรื่องนี้ เช่น มาตรา 5 กำหนดให้ออกระเบียบว่าด้วยการจัดตั้งชุมชนแล้วจัดตั้งสภาองค์กรชุมชน มาตรา 34 กำหนดข้อบังคับการอุดหนุนค่าใช้จ่ายในการดำเนินการ จัดประชุมในทุกระดับ

ที่สำคัญที่สุดก็คือ มาตรา 35 ให้ พอช. มีอำนาจหน้าที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการจัดตั้งและพัฒนากิจการของสภาองค์กรชุมชนตำบล รวมถึงเรื่องอื่นๆ (ดู ม.35) อันเป็นหัวใจของการสนับสนุน นั้นหมายถึงเป็นอำนาจและหน้าที่ของ พอช. โดยตรงที่จะต้องทำให้สภาองค์กรชุมชนตำบล มีความเข้มแข็ง พอที่จะสภาองค์กรชุมชนตำบลบรรลุภารกิจตาม ม.21 หรือ สามารถเข้าไปมีบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่นได้ โดยหากสภาองค์กรชุมชนตำบล มีความเข้มแข็ง จำนวนมากพอนั้นก็คือฐานรากของประเทศมีความเข้มแข็ง การพัฒนาของประเทศก็จะดีขึ้น ระบบประชาธิปไตย ตลอดจนระบบธรรมาภิบาลต่างๆ ก็จะเข้มแข็งตามไปด้วย

ในการดำเนินงานเมื่อมีบทบาทที่ต่างกัน ชาวบ้านอันหมายถึงสภาองค์กรชุมชนก็ได้มีการจัดกลไกในการประสานงาน ซึ่งกันและกันในระดับประเทศ ระดับภาค โดยในระดับประเทศได้ออกกติกาส่งเสริมในระดับชาติ เพื่อจัดตั้ง “คณะกรรมการดำเนินการ” ขึ้นมารับผิดชอบในการทำงาน โดยให้มีการตั้ง “คณะอนุกรรมการประสานสภาองค์กรชุมชนภาค” ขึ้นมาทุกภาค และเพื่อให้การทำงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น คณะกรรมการดำเนินการได้มีการตั้ง “สำนักงานเลขานุการ ที่ประชุมในระดับชาติ” เพื่อทำหน้าที่ด้านเลขานุการ (ปัจจุบันได้ยกเลิกไปแล้ว)

ส่วน พอช. ได้มีการตั้งสำนักสภาองค์กรชุมชนขึ้นมา ได้เพียง 3 เดือน ก็ยกเลิกไป และมาตั้งใหม่อีกครั้งประมาณ ปี พ.ศ.2557 จนถึงปัจจุบัน เรียกว่า “สำนักงานประสานเครือข่ายสภาองค์กรชุมชน” โดยมี “คณะอนุกรรมการสนับสนุนสภาองค์กรชุมชน” ที่แต่งตั้งโดยคณะกรรมการสถาบัน ทำหน้าที่ด้านนโยบาย

ผังแสดงโครงสร้างการบริหารสภาองค์กรชุมชน

เส้นทาง 12 ปี สภาองค์กรชุมชน

1. ก้าวแรกกับการตั้งสภาเพื่อเลือก สพม.

ตั้งได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่ากฎหมายฉบับนี้ให้อำนาจและหน้าที่แก่ พอช. ในการหนุนเสริม โดยเฉพาะอย่างยิ่งอำนาจและหน้าที่ตามมาตรา 35 ซึ่งถือเป็นหัวใจในการทำงาน นั่นคือ การทำให้สภาองค์กรชุมชนตำบลมีความเข้มแข็ง

เนื่องจากเป็นกฎหมายที่เกิดขึ้นใหม่ กำลังสำคัญในการขับเคลื่อนก็คือเครือข่ายองค์กรชุมชนในนามสมัชชาองค์กรชุมชนแห่งประเทศไทย หรือ สอท. โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการขับเคลื่อนจาก พอช. ในขณะที่ในระยะแรก พอช. ก็เข้ามามีบทบาทในการขับเคลื่อนน้อยมาก ก้าวแรกที่ พอช. ทำก็คือ ตั้งส่วนงานขึ้นมารับผิดชอบ เป็นโครงสร้างภายในขององค์กรเมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ.2551 เริ่มงานแรกคือการออกระเบียบว่าด้วยการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบล ตามมาตรา 5 และงานส่วนใหญ่ก็เน้นไปที่การจัดตั้ง และการแจ้งข้อมูลข่าวสารให้องค์กรชุมชนได้รับทราบ ถึงความเป็นมา แนวคิดเจตนารมณ์ ระเบียบ ขั้นตอนในการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบล และอีก 3 เดือน ให้หลัง ส่วนงานนี้ก็ถูกยุบลงโดยโอนภารกิจไปให้สำนักงานภาคเป็นผู้ดำเนินการ

ประกอบกับต้องมีการคัดเลือกสมาชิกสภาพัฒนาการเมือง (สปม.) ที่มาจากตัวแทนที่ประชุมสภาองค์กรชุมชนในระดับจังหวัด จึงเร่งให้มีการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบล โดยมีข้อตกลงว่าในแต่ละจังหวัดน่าจะให้ได้ไม่น้อยกว่า 10 สภา การเร่งรีบจัดตั้ง (ใช้เวลาช่วง ก.ค.-ส.ค.51) จัดตั้งทำให้เกิดสภาองค์กรชุมชนตำบลประมาณ 1,400 สภา โดยคุณภาพของสภาที่เกิดยังไม่ดีพอ เนื่องจากเป็นเรื่องใหม่ แล้วต้องเร่งดำเนินการ

2. ตั้งกลไกคณะอนุกรรมการหนุนเสริมสภา

ในปี พ.ศ.2551 ยังไม่สามารถทำอะไรได้มากไปกว่าได้กล่าวไปแล้วข้างต้น พอถึงปี พ.ศ.2552 ก็มีการตั้งคณะอนุกรรมการสนับสนุนสภาองค์กรชุมชนมีหน้าที่ในการออกกฎเกณฑ์ ข้อบังคับในการอุดหนุนงบประมาณตามมาตรา 34 และการสนับสนุนความเข้มแข็งของสภาตามมาตรา 35 ตลอดจนวางระบบฐานข้อมูลต่างๆ

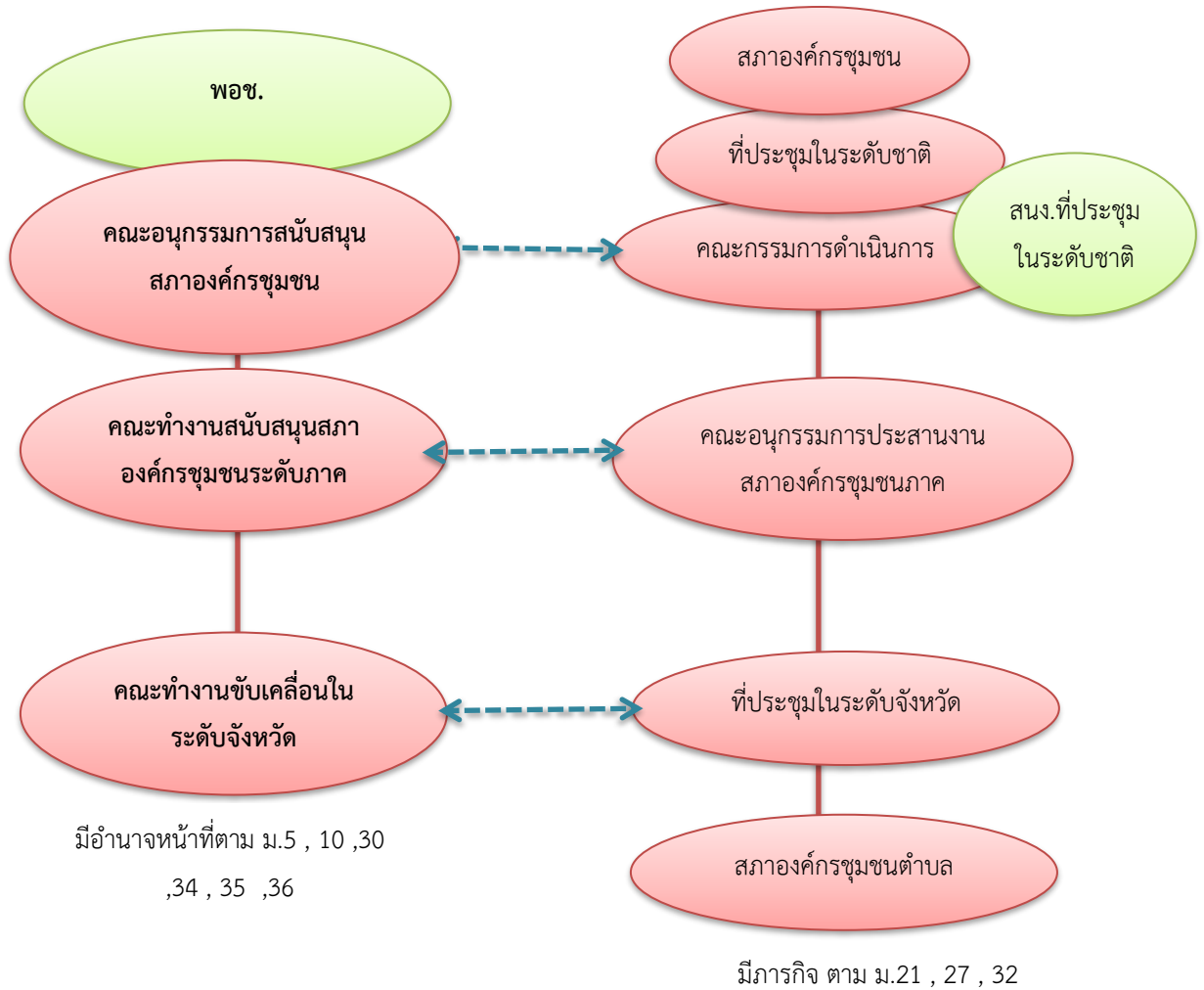
คณะอนุกรรมการที่ อ.ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม เป็นประธาน มีองค์ประกอบจากผู้แทนราชการ ตัวแทนสภาองค์กรชุมชน ภาคประชาสังคม นักวิชาการ ร่วมเป็นอนุกรรมการ คณะอนุกรรมการชุดนี้ไม่ได้ออกระเบียบกฎเกณฑ์อะไรเป็นพิเศษ เนื่องจาก อ.ไพบูลย์ ในฐานะประธาน มีนโยบายจะให้ภาคชุมชนหรือสภาองค์กรชุมชน ซึ่งน่าจะรู้ปัญหาข้อมูลต่างๆ เป็นอย่างดี เป็นผู้ออกและส่งให้คณะอนุกรรมการให้ข้อคิดเห็น

3. วางกลไกการทำงานคู่ขนาน คนทำงานซ้ำซ้อน

เพื่อให้การทำงานมีความชัดเจนตามภารกิจและอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย ในส่วนของสภาองค์กรชุมชน ซึ่งมีการกิจตาม มาตรา 21 , 27 และ 32 ก็ได้มีการออกกติกาของที่ประชุมในระดับชาติขึ้นมา โดยกำหนดให้มีคณะกรรมการดำเนินการทำหน้าที่แทนที่ประชุมในระดับชาติ ซึ่งไม่อาจประชุมได้บ่อยนัก และตั้งคณะกรรมการประสานงานสภาองค์กรชุมชนในระดับภาคขึ้น พร้อมตั้งสำนักงานที่ประชุมในระดับชาติขึ้นมาทำหน้าที่กองเลข โดย พอช. สนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงาน

ในส่วนของ พอช. ซึ่งมีทั้งอำนาจและหน้าที่ตาม มาตรา 34 , 35 เป็นหลัก นอกจากมีการตั้งคณะอนุกรรมการสนับสนุนในระดับชาติแล้ว ภาคชุมชนเสนอให้มีการตั้งคณะทำงานสนับสนุน ทั้งในระดับภาคและระดับจังหวัด เพื่อทำหน้าที่ควบคู่ไปกับสำนักงานภาคของ พอช. จึงทำให้เกิดกลไกคู่ขนานขึ้นในทุกระดับ แต่ในทางปฏิบัติอนุกรรมการ หรือผู้ปฏิบัติงานจะมีความซ้ำซ้อนกัน คนๆ เดียวเป็นอนุกรรมการทั้งสองฝั่ง ทำให้เวลาหมดไปกับการประชุม บ้างก็มีความสับสนในหน้าที่ เมื่อครบ 2 ปี ตามวาระ จึงไม่มีการแต่งตั้งใหม่

กลไกการทำงานในช่วงแรกๆ (พ.ศ. 2553 – 2554)

4. รวมพลังเสนอเชิงนโยบาย

เมื่อปี พ.ศ.2553 ต่อเนื่องถึงปี พ.ศ.2554 เป็นครั้งแรกที่คณะกรรมการดำเนินการให้ความสำคัญกับการจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบาย ที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน โดยให้แต่ละภาคตั้งคณะทำงานขึ้นมาประมวลข้อเสนอเชิงนโยบายจากแต่ละจังหวัด และนำมาสังเคราะห์ร่วมในระดับประเทศ พร้อมจัดสมัชชาสภาองค์กรชุมชนขึ้น มีมหาวิทยาลัยรังสิต โดยมีผู้เข้าร่วมประมาณ 2,000 คน ซึ่งการจัดทำข้อเสนอในครั้งนี้ได้เป็นบรรทัดฐานในการจัดทำข้อเสนอในปีถัดมาอย่างต่อเนื่อง โดยข้อเสนอที่ได้รับการรับรองจากที่ประชุมในระดับชาติได้ นำเสนอตามกระบวนการไปยังกระทรวงการพัฒนาสังคม (พม.) เพื่อได้ดำเนินการในขั้นตอนต่อไป คือ นำเสนอไปยังกระทรวงที่เกี่ยวข้องเพื่อพิจารณา

5. เมื่อสภาต้องรับหน้ากับตัวชีวิต

ตั้งแต่ปี พ.ศ.2555 เป็นต้นมา ภาครัฐให้ความสำคัญกับการจัดทำตัวชีวิต กับหน่วยงานรัฐที่รับงบประมาณแผ่นดินไปดำเนินการ ซึ่งในส่วนของสภาองค์กรชุมชน พอช. ได้มีการจำแนกการสนับสนุนออกเป็นสามประเภท คือ สภาที่ต้องทำแผน สภาที่ต้องจัดทำข้อเสนอ และสภาพัฒนา (ประชุม 4 ครั้ง) ซึ่งแต่ละประเภทก็มีการกำหนดตัวชีวิตที่ต่างกัน ชุมชนต้องจัดทำเอกสารประกอบจำนวนมาก

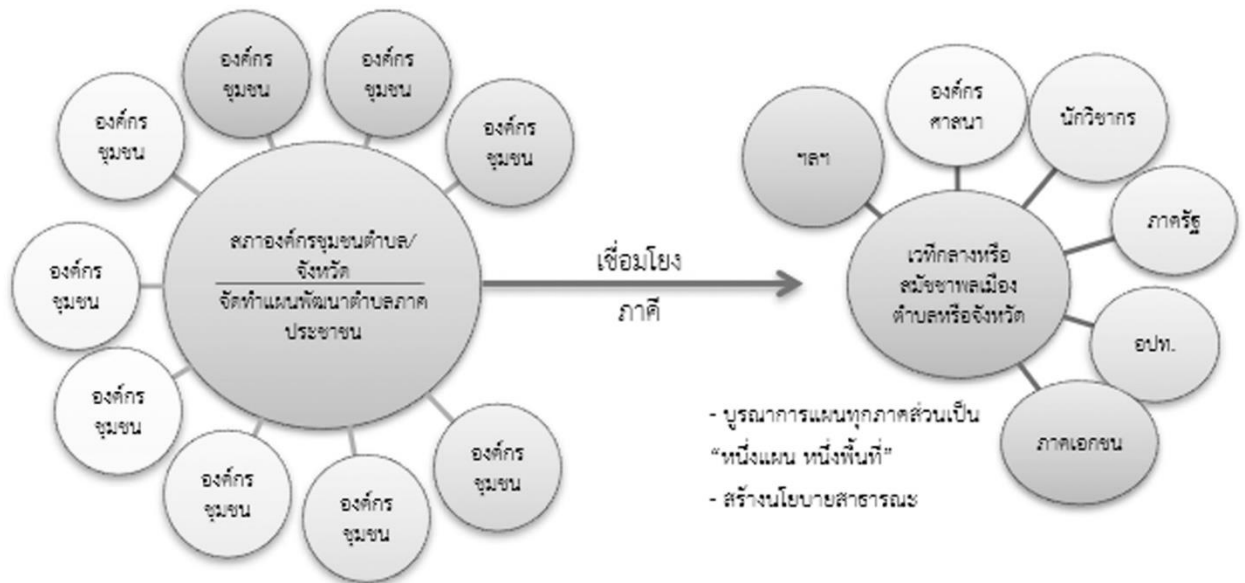
6. ก้าวสู่การจัดทำแผนยุทธศาสตร์

ตั้งแต่ปี พ.ศ.2556 เป็นต้นมา สภาองค์กรชุมชนจะมีการจัดทำข้อเสนอต่อ พอช. ตามมาตรา 31 มากขึ้นในเรื่องของการสนับสนุนของ พอช. ซึ่งในระยะหลังคณะกรรมการสนับสนุนสภาองค์กรชุมชนดำเนินงานไม่ต่อเนื่องบางช่วงไม่มีการตั้งคณะกรรมการ ส่งผลให้การสนับสนุนมักเกิดจากฝ่ายบริหาร ซึ่งเป็นตามข้อเสนอของสำนักแผนและนโยบาย ซึ่งเป็นส่วนงานที่ต้องประสานกับ กพร.อย่างใกล้ชิด ซึ่งภาคประชาชน (สภาองค์กรชุมชน) มองว่าเป็นการสนับสนุนที่ไม่ตรงกับที่สภาองค์กรชุมชนต้องการ จึงได้มีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์สภาองค์กรชุมชนขึ้น โดยมีการร่วมมือกับนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยบูรพา เป็นผู้ดำเนินการร่วมกับคณะกรรมการดำเนินการ และได้ใช้แผนยุทธศาสตร์นี้นำเสนอต่อ พอช.ตามมาตรา 32 (1) แต่กระนั้นก็ตามการสนับสนุนจาก พอช. ก็ยังคงเป็นในลักษณะเดิมติดต่อมาจนถึงปัจจุบัน

7. เปิดเวทีกลางสร้างนโยบายสาธารณะ

ตั้งแต่ปี พ.ศ.2558 เป็นต้นมา ได้เกิดสภาปฏิรูปแห่งชาติ (สปช.) และมีการตั้งคณะยกร่างรัฐธรรมนูญ ซึ่งสภาองค์กรชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในเหตุการณ์นี้อย่างเข้มข้น มีการตั้งสภาประชาชนเพื่อการปฏิรูป เครือข่ายองค์กรชุมชนเพื่อการปฏิรูป โดยทำงานร่วมกับหรือคู่ขนานกับคณะยกร่างรัฐธรรมนูญอย่างใกล้ชิด มีการนำเสนอแนวทางในการปฏิรูปชุมชนฐานล่าง โดยเสนอให้เกิดความร่วมมือกันในการ

จัดทำแผนพัฒนาหรือ “หนึ่งแผน หนึ่งตำบล” แต่ก็ต้องหยุดชะงักลง เนื่องจาก สปช. ไม่รับร่างรัฐธรรมนูญดังกล่าว อย่างไรก็ตามแนวคิด “หนึ่งแผน หนึ่งตำบล” จะตกไปตามร่างรัฐธรรมนูญ แต่เครือข่ายสภาองค์กรชุมชนได้นำแนวคิดนี้สู่การปฏิบัติเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ใช้พื้นที่เป็นตัวตั้งเริ่มจากตำบล และเชื่อมโยงไปสู่ระดับจังหวัด สู่จังหวัดจัดการตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคใต้ ซึ่งมีการพัฒนาระดับนำเสนอแนวปฏิบัติโดยได้รับความเห็นชอบจากคณะอนุกรรมการภาคใต้

8. การขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะร่วมกับภาคี

ตั้งแต่ปี พ.ศ.2562 เป็นต้นมา ในส่วนของการจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบาย จะมีการปรับรูปแบบมากขึ้น ซึ่งไม่เพียงประมวลข้อเสนอมาจากระดับตำบล จังหวัดเท่านั้น แต่มีการปรับทิศทางใหม่ ไม่ว่าจะเป็นการได้มาซึ่งข้อเสนอเชิงนโยบายและการขับเคลื่อนนโยบายแต่ละระดับ ให้สภาองค์กรชุมชน มีการทำงานร่วมกับภาคี พัฒนาข้อเสนอไปด้วยกัน ขับเคลื่อนร่วมกัน ซึ่งวิธีการเช่นนี้จะทำให้สภาองค์กรชุมชนมีมิตรมากขึ้น ได้เรียนรู้ซึ่งกันและกัน ความสำเร็จก็จะมีมากขึ้น อีกทั้งยังเป็นการเปิดวิสัยทัศน์ของสภาองค์กรชุมชนให้กว้างไกลอีกด้วย

9. กลยุทธ์ “ใช้ประเด็นเป็นเครื่องมือ”

แม้ว่าสภาองค์กรชุมชนตำบล จำนวนมากยังไม่เข้มแข็ง แต่ภาพรวมเชิงปริมาณ ตลอดจนหลักการอุดมการณ์ ของสภาองค์กรชุมชน เป็นแนวทางที่ถูกต้องในการสร้างความเข้มแข็งให้กับสังคมฐานราก จึงเป็นที่

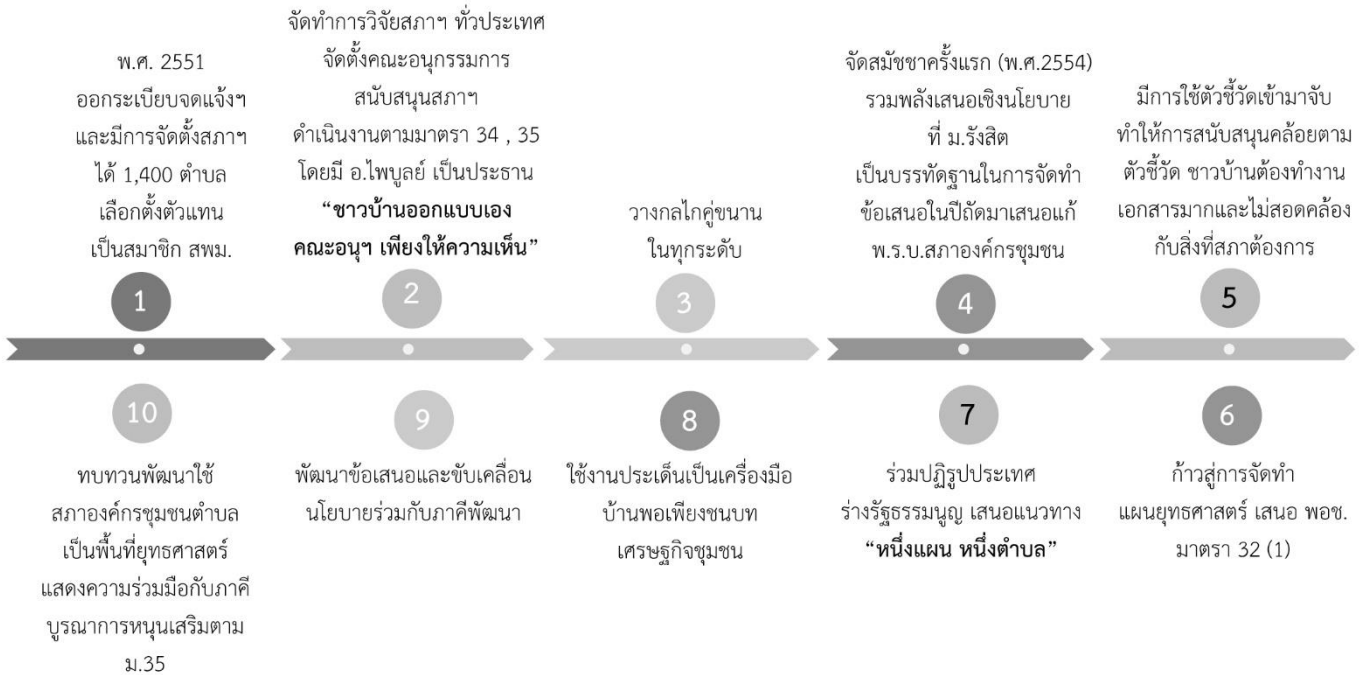
กล่าวขานจากหน่วยงานต่างๆ อยู่เสมอ ในส่วนของ พอช. ก็มีความคิดและแนวทางที่จะใช้สภาองค์กรชุมชน ตำบล เครื่องมือในการทำงาน จึงได้ใช้ประเด็นงานต่างๆ ทำงานผ่านสภาองค์กรชุมชนมากขึ้น เช่นการแก้ไขปัญหาที่ดิน และตั้งแต่ปี พ.ศ.2560 เป็นต้นมาก็ได้มีการดำเนินมากขึ้น เช่น การดำเนินการบ้านพอเพียงชนบท และเศรษฐกิจชุมชนซึ่งในทางปฏิบัติโครงการเหล่านี้ได้ทำให้สภาองค์กรชุมชนตำบลเป็นที่ยอมรับของคนในตำบล และหน่วยงานต่างๆ มากขึ้น ในขณะที่สภาเกิดแกนนำมากขึ้น มีประสบการณ์ในการบริหารงานมากขึ้น เพียงแต่ต้องตระหนักว่านี่คือกลยุทธ์การพัฒนาระยะสั้น มิเช่นนั้นจะทำให้สภาองค์กรชุมชนตำบล เป็นนกิจกรรม และเป็นการแย่งงานกลุ่มองค์กรจัดแจ้งทำ

10. ก้าวสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต

ในปี พ.ศ.2563 เกิดการแพร่ระบาดของโควิด-19 ส่งผลให้ พอช. แปรงบประมาณบ้านมั่นคง บางส่วนไปให้สภาองค์กรชุมชนใช้เป็นเครื่องมือในการจัดทำแผนพัฒนาโดน น.ส.สมสุข บุญยะบัญชา ให้แก่ว่า “ถือโอกาสนี้ให้สภาองค์กรชุมชนได้นำเงินไปคิดค้นใหม่ทั้งระบบ จะทำอย่างไรที่จะทำให้คุณภาพชีวิตของคนในตำบลดีขึ้น เป็นแผนที่จัดทำโดยชุมชนเอง”

ผู้เขียนมีความเห็นว่า การคิดค้นใหม่คือโอกาสให้มีการคิดค้นใหม่ในการจัดทำแผนที่สอดคล้องกับศักยภาพของชุมชน เพราะที่ผ่านมามักจะติดกับข้อมูลที่สลับซับซ้อน มีความเป็นวิชาการมากเกินไป อาจไม่เหมาะกับชาวบ้าน ซึ่งทิศทางการจัดทำแผนเพื่อกำหนดอนาคตตนเองคืออุดมการณ์ของสภาองค์กรชุมชน แต่จะทำอย่างไรที่จะทำให้ชาวบ้านรู้สึกว่าการทำแผนไม่ใช่เรื่องยาก ไม่ใช่เรื่องไกลตัว แต่เป็นเรื่องจำเป็นที่ต้องทำ

ผังแสดงพัฒนาการในการทำงานของสภาและการหนุนเสริมจาก พอช.

นอกจาก พอช. มีอำนาจหน้าที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการจัดตั้งและพัฒนากิจการของสภา องค์กรชุมชนตำบลแล้ว ยังมีหน้าที่ต่างๆ ดังนี้

1. ประสานและดำเนินการให้มีการจัดตั้งและเผยแพร่ประชาสัมพันธ์กิจการเกี่ยวกับสภาองค์กร ชุมชนตำบลและผลการประชุมระดับจังหวัดและระดับชาติ ซึ่งที่ผ่านมา พอช. ได้มีการประสานให้เกิดการ จัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลอย่างต่อเนื่อง ทั้งที่เป็นลายลักษณ์อักษรและการประสานโดยตรงกับบุคคลที่ เกี่ยวข้อง เช่น ประสานกับนายก อบต. กำนัน นายอำเภอ ผู้ว่าราชการจังหวัด ฯลฯ จนทำให้การจัดตั้ง ดำเนินไปด้วยดี รวมทั้งมีการสนับสนุนการสื่อสารผ่านช่องทางต่างๆ อย่างต่อเนื่อง ทำให้งานสภาองค์กร ชุมชนเป็นที่รู้จักมากขึ้น ทั้งสาธารณะและนโยบาย

2. รวบรวมข้อมูล ศึกษาวิจัยและพัฒนาเกี่ยวกับงานของสภาองค์กรชุมชน โดยมีการจัดระบบสารสนเทศทั้งระบบ การศึกษาวิจัยทั้งประเทศในปี พ.ศ.2552 หลังดำเนินการได้ 1 ปี การร่วมมือกับนักวิชาการและสถาบันการศึกษา การจัดเวทีวิชาการ ตลอดจนจัดให้มีการตรวจทานสภาองค์กรชุมชน ตำบลทุกตำบล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นปัจจุบัน

3. ประสานและร่วมมือกับราชการส่วนกลาง ภูมิภาค อบต. และหน่วยงานรัฐส่วนท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการทำงานร่วมกัน เช่น การร่วมมือกับสำนักงานสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ พมจ. กรมการปกครองท้องถิ่น รัฐสภา สถาบันพระปกเกล้า กระทรวงพลังงาน รวมทั้งการประสานงานกับองค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อให้เกิดการทำงานหนุนเสริมซึ่งกันและกัน

4. การพัฒนาศักยภาพแกนนำสภาองค์กรชุมชน ซึ่งเป็นหัวใจหลักของการทำงาน เพราะเพียงการจัดตั้งสภายังไม่เพียงพอ จำเป็นต้องมีการ “จัดตั้งทางความคิด” ควบคู่ไปด้วย โดยที่ผ่านมายังขาดความต่อเนื่องและไม่เป็นระบบเท่าที่ควร ขาดรูปแบบและหลักสูตรที่เหมาะสม แต่ในส่วนของชุมชนเอง ก็มีความพยายามดำเนินการเรื่องนี้ เช่น มีการจัดระบบโครงสร้างระดับอำเภอ เพื่อเพิ่มบทบาทให้กับแกนนำ ถือเป็น การพัฒนาศักยภาพให้กับแกนนำไปในตัว หรือมีการศึกษาดูงาน การสัมมนา เป็นต้น

จำแนกผลงานจากปริมาณสู่คุณภาพ

นับตั้งแต่เดือน มกราคม 2551 จนถึงวันที่ 30 สิงหาคม 2563 มีการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบล รวมทั้งสิ้น 7,794 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 99.60 ของจำนวนตำบล/เทศบาล/เขตทั่วประเทศ (7,825 แห่ง) ยังคงเหลือบางพื้นที่ ซึ่งมีข้อติดขัดบางประการ เช่น การจัดตั้งสภาในเขตเทศบาลนครบางแห่ง เป็นต้น มีจำนวนสมาชิกสภาองค์กรชุมชนตำบล ทั้งสิ้น 254,957 คน ส่วนกลุ่มหรือองค์กรชุมชน/เครือข่ายองค์กรชุมชนที่จัดแจ้ง มีจำนวนรวมทั้งสิ้น 156,266 องค์กร

นอกจากผลการดำเนินงานเชิงปริมาณข้างต้นแล้ว ยังปรากฏผลการดำเนินงานเชิงคุณภาพที่น่าสนใจหลายประการ

1. การสนับสนุนงบประมาณของ พอช. ทำให้สภาองค์กรชุมชนตำบล มีประสบการณ์ในการจัดทำแผนพัฒนาตำบลและจัดทำข้อเสนอในการแก้ปัญหา ตามมาตรา 4 , 5 โดยเป็นการจัดทำแผนครอบคลุมหลากหลายปัญหาตามบริบทของพื้นที่ ทั้งด้านการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ประเพณี วัฒนธรรม เศรษฐกิจ ปัญหาด้านสังคมและการบริหารพื้นฐานจากรัฐ ซึ่งการจัดทำแผนพัฒนา และข้อเสนอดังกล่าว ผู้เขียนในฐานะสัมผัสอยู่กับพื้นที่อย่างใกล้ชิด เห็นว่าแม้จะเป็นการทำตามตัวชี้วัด แต่ยังต้องเพิ่มในเรื่องคุณภาพ เป็นการทำให้แผนที่ออกมาจากปัญหาภายในจริงๆ ไม่ใช่ทำแผนเพราะงบประมาณหรือต้องการตอบตัวชี้วัดองค์กร อย่างไรก็ตามก็ดีที่ผ่านมาก็เป็นการทดลองปฏิบัติ ฝึกประสบการณ์ในเรื่องที่ชุมชนไม่เคยทำหรือให้ความสำคัญมาก่อน หากมีการพัฒนาทางความคิด เทคนิคต่างๆ อย่างต่อเนื่อง ก็จะทำให้บรรลุเป้าหมายได้

นอกจากการทำแผนพัฒนาทั้งระบบแล้ว สภาองค์กรชุมชนตำบลหลายแห่ง ยังมีการจัดทำแผนพัฒนาเฉพาะเรื่องที่เป็นปัญหาสำคัญของตน ซึ่งทำได้ง่ายกว่าและตรงกับความต้องการที่ชัดเจนกว่า เช่น การจัดทำแผนด้านการแก้ปัญหาที่ดิน การจัดทำแผนเศรษฐกิจฐานราก เป็นต้น ซึ่งกรณีเช่นนี้มีตัวอย่างความสำเร็จไม่น้อยเช่นกัน

ตำบลปาร์อน อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ใช้สภาองค์กรชุมชนตำบล เชื่อมโยงกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และทุกหน่วยงานในพื้นที่นำปัญหามาพูดคุยและวางแผนร่วมกันทั้งตำบล เป็นแผนการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก มีการปลูกข้าวไร่ในสวนยาง การทำเกษตรอินทรีย์วิถีพื้นบ้าน และพัฒนาเป็นระบบตลาดในหมู่บ้านและตำบล

ซึ่งไม่ต่างจากตำบลเนินซ้อ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดระยอง ที่ใช้สภาองค์กรชุมชนตำบลเป็นเวทีกลางสร้างความร่วมมือกับทุกภาคีสู่การวางแผนพัฒนาตำบลทั้งระบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบเศรษฐกิจฐานล่าง เชื่อมไปสู่การท่องเที่ยวโดยชุมชน และยกระดับเป็นศูนย์เรียนรู้ หรือ “มหาวิทยาลัยบ้านนอก” ซึ่งมีองค์กรชุมชน สถาบันการศึกษา และหน่วยงานต่างๆ มาศึกษาดูงานอย่างต่อเนื่อง

2. การใช้มาตรา 21 (6) เปิดพื้นที่สาธารณะ แก้ปัญหาที่ได้รับผลกระทบจากโครงการของรัฐ หรือโครงการที่รัฐมอบหมายให้เอกชนเป็นผู้จัดทำ ซึ่งปกติแล้วคราใดที่เกิดกรณีดังกล่าว ชาวบ้านจะได้รับข้อมูลไม่รอบด้าน ส่วนใหญ่จะเป็นข้อมูลด้านบวก แต่ข้อมูลที่ชาวบ้านได้รับผลกระทบจะไม่ใช่ที่รับรู้ จะเป็นด้วยเหตุผลกลไกก็ตาม แต่ผู้ที่เดือดร้อนคือชาวบ้าน ดังนั้น บทบาทของสภาองค์กรชุมชนในการเปิดเวทีสาธารณะเท่ากับเป็นการทำให้ชาวบ้าน ได้รับข้อมูลที่รอบด้านในการตัดสินใจ เพราะสามารถเชิญผู้เกี่ยวข้องทุกส่วนมาให้ข้อมูลได้ แต่ต้องพึงระวังในการวางตัวเป็นกลางของสภาองค์กรชุมชนตำบล เพราะการเอียงข้างหนึ่งข้างใด สภาองค์กรชุมชนก็จะขาดความน่าเชื่อถือของอีกฝ่ายและไม่ให้ความร่วมมือ เวทีสาธารณะที่ดีก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้

สภาองค์กรชุมชนตำบลคูหาใต้ อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา ได้เปิดเวทีสาธารณะกรณีทางการจะต่อสัญญาให้มีการระเบิดภูเขาอีก 10 ปี โดยมีชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบ เช่น ชาวนา เกษตรกร เลี้ยงเป็ด ผู้อยู่อาศัยในตำบล อุตสาหกรรมจังหวัด บริษัทเอกชนที่เป็นคู่สัญญา ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัด สื่อมวลชน นักวิชาการ นักพัฒนาเอกชน ถูกเชิญเข้าร่วมให้ข้อมูลโดยเท่าเทียมกัน ทุกคนได้เห็นข้อดี ข้อเสีย และนำไปสู่การตัดสินใจที่ถูกต้อง สุดท้ายก็มีข้อสรุปไม่เห็นควรต่ออายุสัมปทานออกไป เป็นต้น

สภาองค์กรชุมชนตำบลดินแดง อำเภอลำทับ จังหวัดกระบี่ ใช้ ม.21(6) ได้เปิดเวทีสาธารณะกรณีนายทุนจะขอสัมปทานทำเหมืองแร่ โดยการระเบิดภูเขา ซึ่งในเวทีจะมีองค์การบริหารส่วนจังหวัด ประชาชนจากหมู่บ้านต่างๆ เข้าร่วม มีการให้ข้อมูลต่อเวทีในทุกๆ ด้าน เพื่อให้เห็นความสำคัญของเทือกเขาที่เป็นทั้งแหล่งกำหนดต้นน้ำ เป็นที่เกิดช่องช้างเผือกคู่บารมีรัชกาลที่ 9 หากถูกทำลายจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตประวัติศาสตร์ชุมชน จึงมีความร่วมกันผ่านช่องทาง อบต.ดินแดง ไม่เห็นควรให้มีการอนุญาตทำเหมืองแร่ พร้อมทั้งมีหนังสือแจ้งไปยังอุตสาหกรรมจังหวัดและทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัด

3. การเชื่อมโยงกับสภาอื่น เพื่อแก้ปัญหาร่วมกัน ซึ่งเป็นไปตามมาตรา 21(8) ซึ่งมีทั้งประเภทปัญหาเดียวกัน และภูมิณีเวศเดียวกันเป็นการช่วยเหลือเกื้อหนุนให้เกิดพลังทางสังคมและสาธารณะพร้อมทั้งพัฒนาเป็นข้อเสนอเชิงนโยบายตามมาตรา 32 (2) (3) ได้อีกด้วย

การรวมตัวของสภาองค์กรชุมชนตำบลจังหวัดสตูลทุกสภาเพื่อขับเคลื่อนให้มีการยกเลิก การสร้างท่าเรือปากบารา โดยมีการเชื่อมโยงกับนักพัฒนาเอกชน ยกระดับเป็นเครือข่ายระดับจังหวัด “รักจังสตูล” ให้ความรู้แก่ประชาชนในพื้นที่ ติดตามความเคลื่อนไหวทางนโยบายเพื่อให้ข้อมูลแก่คนในพื้นที่ พร้อมขับเคลื่อนให้สาธารณะชนได้รับทราบ จนสามารถตั้งอยู่ได้จนถึงปัจจุบัน

สภาองค์กรชุมชนตำบลที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ริมแม่น้ำโขง ถักทอเป็นเครือข่าย “สภาแม่น้ำโขง” รวมตัวกันเป็นเครือข่ายศึกษาวิจัย เพื่อให้เกิดแนวทางในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำโขง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการน้ำ โดยมีการจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายในการจัดการน้ำและทรัพยากรธรรมชาติ อันจะก่อให้เกิดประโยชน์อย่างเป็นธรรมต่อประชาชนคนไทยที่อาศัยและต้องใช้น้ำในแม่น้ำโขงท่ามาหากิน

สภาองค์กรชุมชนตำบล 32 แห่ง ในจังหวัดเชียงใหม่ ร่วมมือกับทุกภาคส่วนในจังหวัดเชียงใหม่ ขับเคลื่อนกรณีหมอกควัน จนพัฒนาไปสู่เครือข่ายระดับจังหวัด “ลมหายใจคนเชียงใหม่” เป็นกลไกสำคัญในการแก้ปัญหาหมอกควัน โดยคนในท้องถิ่นเอง ซึ่งสภาองค์กรชุมชนตำบลจะเป็นพื้นฐานข้อมูลการทำแผน และการปฏิบัติการที่มีพลัง ซึ่งปัจจุบันได้ขยายเครือข่ายไปอีก 8 จังหวัดในภาคเหนือ

จังหวัดน่าน ซึ่งประชาชนมีปัญหาด้านความไม่มั่นคงในการอยู่อาศัยและที่ดินทำกิน ก็ได้ใช้สภาองค์กรชุมชนตำบล 34 ตำบล ร่วมกับภาคีพัฒนาในตำบล เช่น อบต. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน จัดทำข้อมูลด้านที่ดิน เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาทั้งจังหวัด

ไม่เพียงการเชื่อมโยงในประเด็นในจังหวัดและภูมิภาคเท่านั้น แต่ยังเชื่อมประเด็น ที่ส่งผลกระทบต่อประชาชนทั่วประเทศอีกด้วย เช่น เรื่องการจัดการที่ดิน มีการขับเคลื่อนเพื่อให้เกิดการแก้ปัญหาที่ดินของประชาชน ที่อาศัยอยู่ในป่าอนุรักษ์ตามกฎหมาย ป่าอนุรักษ์ พ.ศ.2562 การขับเคลื่อนเพื่อให้มีการแก้ไข พ.ร.บ.ทรัพยากรน้ำ พ.ศ.2561 โดยมีหลักการสำคัญ 3 ประการ คือ 1) ต้องจัดสรรโครงสร้างใหม่ให้อำนาจการออกแบการใช้พื้นที่ท้องถิ่นแทนที่อำนาจจะอยู่ที่ส่วนกลาง 2) ต้องระบุให้ชัดเจนว่าผู้ใช้น้ำกลุ่มแรกคือครัวเรือนเกษตรกร ก่อนที่จะกระจายไปสู่กลุ่มอื่นๆ 3) ให้ระบุว่า การก่อสร้างใดที่นำไปสู่การทำลายพื้นที่ต้นน้ำ และทำลายระบบนิเวศลำน้ำ ไม่สามารถกระทำได้

4. เกิดความร่วมมือกับภาคีและหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนในการขับเคลื่อนเชิงนโยบาย รวมทั้งมีการปฏิบัติการร่วมกัน เช่น การร่วมมือกับเครือข่ายชุมชนเพื่อสังคมที่เป็นธรรม (P-move) สมัชชาคนจน ขับเคลื่อนเรื่องปัญหาที่ดิน การร่วมกับมูลนิธิชุมชนไท กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ขับเคลื่อนเรื่องการจัดการภัยพิบัติโดยชุมชน นำไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบายในการแก้ไข

กฎหมายภัยพิบัติ ปี พ.ศ.2550 การร่วมมือกับ P-net ดำเนินการเรื่องป่าไม้พลเมือง การร่วมมือกับรัฐสภา ในการแก้ พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551 การร่วมมือกับ ปปท. ในการป้องกันและปราบปรามการทุจริตในวงราชการ การทำความร่วมมือกับสถาบันการศึกษาเกี่ยวกับงานวิจัย การร่วมมือกับกระทรวงพลังงาน เพื่อดำเนินงานเรื่องพลังงานสะอาด ร่วมมือกับทุกภาคส่วนจัดตั้งเครือข่ายกระจายอำนาจจังหวัดจัดการตนเอง มีการนำร่องใน 10 จังหวัดทั่วประเทศ

รวมทั้งได้เกิดความร่วมมือในระดับภูมิภาคและในระดับจังหวัด ซึ่งดำเนินการโดยจังหวัด และภูมิภาคนั้น เช่น การร่วมมือกับผู้ว่าราชการจังหวัด และส่วนราชการในจังหวัด สถาบันการศึกษาในจังหวัด นักพัฒนาในจังหวัด การร่วมมือระหว่างสภาองค์กรชุมชนในภาคใต้กับภาควิชาการ ภาคเอกชน นักพัฒนา ท้องถิ่น ตลอดจนชุมชนอื่นๆ ในภาคใต้ ขับเคลื่อน “สมัชชาภาคใต้แห่งความสุข” มีการจัดทำยุทธศาสตร์ การพัฒนาร่วมกัน 4 ด้าน เฝ้าระวังภาคใต้และ มีการขับเคลื่อนเชิงนโยบายที่ส่งผลกระทบต่อภาคใต้ร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขณะนี้มีการขับเคลื่อนเรื่องจังหวัดจัดการตนเองร่วมกับคณะทำงานในระดับประเทศ อีกด้วย

จากการดำเนินงานตลอด 12 ปี โดยการสนับสนุนของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ทั้งในด้านงบประมาณ ความรู้และด้านต่างๆ พอที่จะจำแนกให้เห็นตัวตนของสภาองค์กรชุมชนตำบล ดังนี้

- 1) สภาองค์กรชุมชนตำบล สามารถใช้เจตนารมณ์และแนวทางการดำเนินงานของสภาองค์กรชุมชนเป็นเครื่องมือในการทำงานได้ดี กล่าวคือ มีแกนนำบางส่วนเข้าใจเจตนารมณ์การทำงาน ของสภาองค์กรชุมชนนำไปใช้ได้ เกิดแผนพัฒนาและใช้แผนเป็นเครื่องมือในการพัฒนา ได้รับการยอมรับการบูรณาการแผนจนเกิดความร่วมมือกับท้องถิ่น ท้องถิ่น และภาคส่วนต่างๆ รวมทั้งมีแกนนำเชิงกิจกรรมคอยหนุนเสริม จนทำให้สามารถขับเคลื่อนงานได้ ตลอดจนมีการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะร่วมกัน
- 2) สภาองค์กรชุมชนตำบล ที่สามารถขับเคลื่อนงานเชิงกิจกรรมได้ แต่แกนนำยังไม่เข้าใจการทำงานเชิงยุทธศาสตร์ ยังไม่ดีพอ เนื่องจากยังขาดแกนนำที่เข้าใจแนวคิด และการดำเนินงานตามเจตนารมณ์ของสภาองค์กรชุมชน แผนยังไม่ได้รับการยอมรับจากหน่วยงาน แต่สมาชิกสภาที่เป็นนักกิจกรรมเฝ้าอาการเอางานอยู่จำนวนมาก
- 3) สภาองค์กรชุมชนตำบล ที่จัดตั้งและยังไม่เข้าใจเป้าหมายของการจัดตั้ง แต่เกิดขึ้นเพราะเหตุผลอื่น เช่น ความเกรงใจ การจัดตั้งที่รีบเร่ง ตลอดจนเป็นเพราะบุคลิกของแกนนำที่คิดเชิงอำนาจ ประกอบกับขาดการส่งเสริมติดตาม ทำให้สภาองค์กรชุมชนตำบลเหล่านี้ไม่อาจดำเนินงานได้

ในทางปฏิบัติย่อมเป็นการยากที่จะระบุได้ทั้งหมดว่าสภาไหนจัดอยู่ในกลุ่มไหน เนื่องจากต้องมีการวิเคราะห์เป็นรายตำบล แต่ก็สามารถประเมินตัวเลขอยู่ในอัตรา 10:70:20 ตามลำดับ แต่หากพิจารณาโดย

ภาพรวมและนำเครื่องมือที่ พอช.สนับสนุนมาเป็นตัวจำแนกก็พอจะประเมินสถานะของสภาองค์กรชุมชน ตำบลแต่ละแห่งได้ ดังผังที่แสดงข้างล่างนี้

หมายเหตุ : การพัฒนาใน 1-3 มีหลายสภาที่ได้รับการสนับสนุนมากกว่าหนึ่งรายการ

ก้าวไปข้างหน้าเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต

ล่าสุดเมื่อวันที่ 6-7 สิงหาคม พ.ศ.2563 ได้มีการจัดสัมมนาร่วมกันระหว่างคณะอนุกรรมการสนับสนุนสภาองค์กรชุมชน ผู้ปฏิบัติงาน พอช. ทุกระดับและ คณะกรรมการดำเนินการ เพื่อร่วมกันค้นหาแนวทางในการสนับสนุนสภาองค์กรชุมชนให้มีความเข้มแข็ง เพื่อพัฒนาเป็นข้อเสนอต่อ พอช. ตามมาตรา 35 และเป็นแนวทางการดำเนินงานของสภาองค์กรชุมชนเอง ตลอดจนเพื่อบูรณาการการหนุนเสริมด้านต่างๆ ของ พอช. เช่น ด้านวิชาการ ข้อมูล วิจัย การสื่อสาร ให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยมีข้อสรุปที่สำคัญคือ

- 1) ให้ความสำคัญกับการพัฒนาความเข้มแข็งของสภาองค์กรชุมชนตำบลและชุมชนจัดตั้ง เนื่องจากเป็นพื้นที่ทางยุทธศาสตร์ของการพัฒนาทั้งระบบ โดยทำให้สภาองค์กรชุมชนตำบลทำหน้าที่ประสานภาคส่วนต่างๆ ในพื้นที่มาร่วมกันวางแผนพัฒนาตำบล หรือการจัดทำนโยบายสาธารณะได้ โดยได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกรณีศึกษา เช่น สภาผู้นำตำบลศิลาลอย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ การจัดทำผัง-แผนพัฒนาคุณภาพชีวิต จังหวัดพัทลุง และการใช้ตัวชี้วัดของตำบลเนินซ้อ จังหวัดระยอง
- 2) เกิดแนวทางการกระบวนการและแผน 3 ปี ในการทำงานร่วมกันของฝ่ายสนับสนุนทั้งงานวิชาการ ข้อมูล วิจัย และการสื่อสาร เพื่อให้การสนับสนุนสภาองค์กรชุมชนของ พอช. มีประสิทธิภาพมากขึ้น
- 3) เกิดการต่อยอดความสำคัญ การขับเคลื่อนเชิงนโยบายร่วมกับภาคีพัฒนา ให้มีความชัดเจนและพร้อมที่จะใช้เป็นแนวทางสำคัญในการดำเนินงานของ พอช. และสภาองค์กรชุมชนต่อไป

ผู้เขียนให้ความสำคัญกับการสร้างความเข้มแข็งขององค์กรฐานราก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้สภาองค์กรชุมชนตำบลเป็นพื้นที่ทางยุทธศาสตร์ในการทำงาน ซึ่งสามารถทำได้หลากหลายวิธี จึงขอเสนอแนวทางการจัดทำผังและแผนการพัฒนาคุณภาพชีวิตเป็นกรณีศึกษาในการพัฒนา

1. การเตรียมการก่อนจัดทำผัง - แผนพัฒนาคุณภาพชีวิต

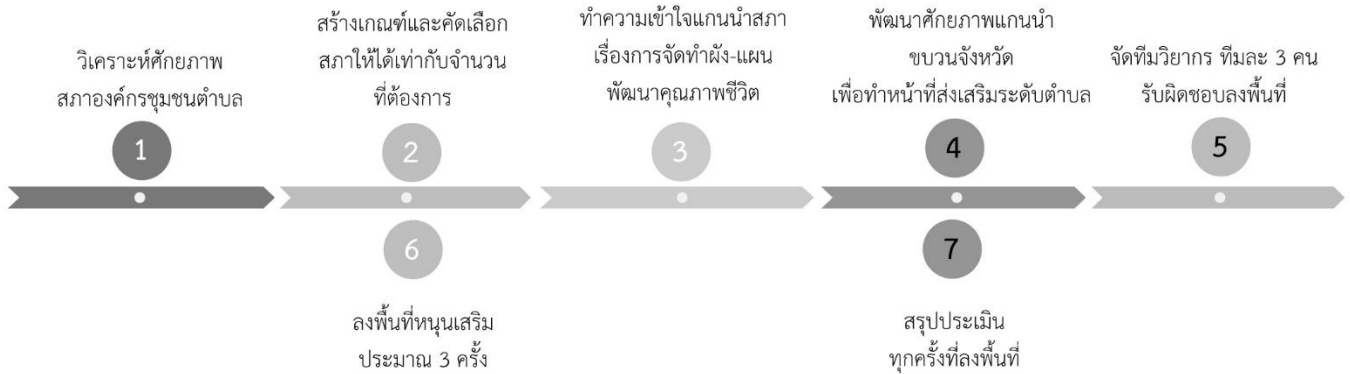
จากสถานการณ์ระบาดของไวรัสโคโรนา หรือ โควิด-19 ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนในวงกว้างทั้งด้านสุขภาพ การประกอบอาชีพและการใช้ชีวิตปกติประจำวัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงในทุกระดับ และมีแนวโน้มยืดเยื้อเป็นเวลานานไม่ต่ำกว่า 2 ปี สถานการณ์ดังกล่าวเห็นผลชัดเจนในทันทีสำหรับการดำรงชีพในเขตเมืองที่คนจำนวนมากไม่สามารถประกอบอาชีพได้ ซึ่งในอนาคตผู้คนเหล่านี้จะกลับไปยังชนบทเพื่อหางานทำ

เพื่อเป็นการแก้ปัญหาดังกล่าวสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนหรือ พอช. ได้จัดสรรงบประมาณจากโครงการบ้านมั่นคง ผ่านไปยังสภาองค์กรชุมชนตำบลทั่วประเทศ นำไปจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพชีวิต โดย น.ส.สมสุข บุญญาปัญญา ที่ปรึกษา พอช. ให้แก่วัดคิดว่า “เรานำวิกฤตนี้แปรเป็นโอกาสให้ชุมชนได้คิดวางแผนพัฒนากันทั้งระบบ

หลังจากที่งบประมาณลงพื้นที่พบว่าส่วนใหญ่ยังไปอยู่การวางแผนด้านเศรษฐกิจฐานรากตามบริบทของแต่ละพื้นที่ เพื่อก่อให้เกิดการมีงานทำ มีรายได้ มีอยู่ มีกิน แนวทางบางจังหวัดก็คือเป็นโอกาสสำคัญในการถือโอกาสนี้ใช้สภาองค์กรชุมชนตำบลเป็นพื้นที่กลางให้ทุกภาคส่วนในตำบลมาร่วมกันวางแผนพัฒนาทั้งระบบ รายได้แนวคิด “การจัดทำผัง-แผนพัฒนาคุณภาพชีวิต” เพื่อพัฒนาทั้งระบบโดยมีกระบวนการดำเนินงานดังนี้ คือ

- 1) การวิเคราะห์ หรือสถานะของสภาองค์กรชุมชนตำบลทั้งจังหวัด เพื่อคัดเลือกสภาองค์กรชุมชนตำบล ที่มีศักยภาพพอที่จะดำเนินการได้ โดยถือตามประสบการณ์ที่เคยทำมา เช่น เคยจัดทำแผนพัฒนา การจัดทำข้อเสนอ การทำกิจกรรมด้านบ้านพอเพียงชนบท การจัดทำแผนธุรกิจชุมชน ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้มีการสนับสนุนงบประมาณจาก พอช. อย่างต่อเนื่องทุกปี รวมทั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลบางแห่ง ยังได้ขับเคลื่อนงานตามบริบทปัญหาและความต้องการของคนในตำบล โดยไม่รบบงบประมาณสนับสนุนจากองค์กรใด
- 2) การทำความเข้าใจกับแกนนำสภาองค์กรชุมชนตำบลที่มีศักยภาพ ให้เข้าใจถึงความจำเป็น กระบวนการรวมทั้งสิ่งที่ต้องเตรียม ในการจัดทำผัง - แผนพัฒนาคุณภาพชีวิต เช่น แกนนำที่จะเข้าร่วม
- 3) ทำการพัฒนาศักยภาพแกนนำขบวนองค์กรชุมชนจังหวัด เกี่ยวกับการจัดทำผัง - แผนพัฒนาคุณภาพชีวิต เพื่อให้ทำหน้าที่เป็นวิทยากรกระบวนการหนุนเสริมการจัดทำผัง - แผนพัฒนาคุณภาพชีวิตรายตำบล
- 4) จัดทีมวิทยากรเป็นทีมพร้อมแบ่งพื้นที่ความรับผิดชอบ
- 5) ลงพื้นที่หนุนเสริมประมาณ ตำบลละ 3 ครั้ง จนกว่าจะบรรลุเป้าหมายของการดำเนินการ
- 6) สรุปรูป ประเมิน พัฒนาทุกครั้งที่ลงพื้นที่ เพื่อให้การหนุนเสริมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และบรรลุเป้าหมาย

ผังแสดงกระบวนการเตรียมการก่อนจัดทำ ผัง-แผนพัฒนาคุณภาพชีวิต

2. กระบวนการในการจัดทำผัง - แผนพัฒนาคุณภาพชีวิต

หากพูดถึงการจัดทำแผนพัฒนาเชื่อว่าชุมชนไม่น้อยมีประสบการณ์อยู่แล้ว เช่น การจัดทำแผนแม่บทชุมชน ที่ดำเนินการโดยเครือข่ายแผนชุมชนในช่วงระหว่าง 2543-2548 ที่ชุมชนเข้าร่วมประมาณ 2,000 ตำบล การจัดทำแผนพัฒนาที่สนับสนุนโดย พอช. หรือการจัดทำแผนชุมชน เพื่อขอรับงบประมาณจากหน่วยงานภาครัฐ แต่แผนเหล่านี้ขาดความต่อเนื่องหวังผลปีต่อปี เช่น ชุมชนหวังได้งบประมาณหน่วยงานหวังได้ตัวชี้วัด เป็นต้น ทำให้การทำแผนมีลักษณะเป็นกิจกรรมโครงการมากกว่ากระบวนการพัฒนา คำถามมีว่าแล้วการจัดทำผัง-แผนพัฒนาคุณภาพชีวิตต่างกับแผนที่เคยทำมาอย่างไร

การจัดทำผัง-แผนพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นกระบวนการพัฒนาความเข้มแข็งองค์กรชุมชน และสภาองค์กรชุมชนตำบล โดยการปฏิบัติจริง ดังนั้นเป้าหมายสูงสุดของการทำแผนพัฒนาคุณภาพชีวิต จึงไม่ใช่การได้มาซึ่งงบประมาณที่จะได้รับการสนับสนุนจากแหล่งทุน แต่คือการหลอมหัวใจของคนทั้งตำบลให้เป็นหนึ่งเดียว ในการร่วมกันกำหนดอนาคตตนเอง อันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่รัฐธรรมนูญรับรอง ซึ่งหากดำเนินการเป็นผลสำเร็จ งบประมาณก็จะเป็นผลที่เกิดขึ้นตามมา

ประการถัดมาก็คือ ทุกคนมองว่า “ชุมชนอ่อนแอ” การจะทำให้บรรลุเป้าหมายได้ต้องทำให้ชุมชนเข้มแข็งก่อน โดยผ่านการอบรมมากมายหลายหลักสูตร แต่ท้ายที่สุด ชุมชนก็ไม่อาจเข้มแข็งขึ้นได้ เพราะชุมชนยังไม่ได้ด้วยตนเองว่า “ชุมชนอ่อนแออะไร?”

กระบวนการจัดทำผัง-แผนพัฒนาคุณภาพชีวิต จึงเป็นกระบวนการสำคัญ ที่ทำให้ชุมชนรู้จักตนเอง รู้จักพื้นที่ของตนเองและรู้ว่าตนยังขาดอะไร ต้องได้รับการส่งเสริม เรียนรู้เรื่องอะไร นั่นคือการพัฒนาความเข้มแข็งจะมาจากภายในชุมชนเอง โดยบุคคลภายนอกไม่จำเป็นต้องไปจัดการ ดังนั้น กระบวนการในการจัดทำผัง-แผนคุณภาพชีวิต จึงมุ่งให้เกิดการรู้จักตนเองของชุมชน รู้จักสิทธิขั้นพื้นฐานในการพัฒนา แล้วหลอมหัวใจเข้าด้วยกัน เพื่อเป็นผู้กำหนดการพัฒนาโดยชุมชนเอง กระบวนการจัดทำผัง-แผนพัฒนาคุณภาพชีวิตจึงมีกระบวนการดังนี้

1) การเตรียม “คน” จริงอยู่การจัดทำผัง-แผนพัฒนาคุณภาพชีวิต สภาองค์กรชุมชนตำบลเป็นผู้ประสานเอื้ออำนวยให้เกิดการจัดทำ แต่ลำพังสมาชิกสภาองค์กรชุมชนตำบลไม่เพียงพอ เพราะมันเป็นกระบวนการจัดทำและตัดสินใจทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอนาคตของคนใช้ตำบล สภาองค์กรชุมชนตำบลจึงต้องเชิญผู้นำทุกประเภทเข้าร่วมไม่ว่าจะเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แกนนำ กลุ่มองค์กรต่างๆ ประชาชนชาวบ้าน ผู้นำศาสนา ครูหมอ ที่มีใจต้องการเห็นความก้าวหน้าของตำบล ฯลฯ ซึ่งจะต้องครอบคลุมทุกหมู่บ้านในตำบล รวมกันไม่ควรน้อยกว่า 20 คน และไม่ควรมากจนเกินไป

บุคคลเหล่านี้เป็นเพียงแกนตั้งต้นในการทำ แต่เป็นแกนสำคัญในตำบล เชื่อว่าในตำบลสภาองค์กรชุมชนตำบลอาจจะยังไม่เข้มแข็ง แต่เชื่อว่าตำบลนั้นจะอ่อนแอไปด้วย

2) ทำไมต้องจัดทำผัง-แผนพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นคำถามที่นำไปสู่การหลอมหัวใจหรือความคิดให้เป็นหนึ่งเดียวและทุกคนร่วมกันหาคำตอบ ไม่เพียงเท่านั้น คำถามนี้ยังนำไปสู่การสร้างความเข้าใจถึงเจตนารมณ์ของ พ.ร.บ. สภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551 อีกด้วย เป็นการสร้างความเข้าใจจากคำถามและช่วยกันตอบแทนที่จะอธิบายกฎหมายที่ละมาตรา

ผู้เขียนเป็นวิทยากรอบรมเรื่อง พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชน พ.ศ.2551 มานับครั้งไม่ถ้วน แต่การอบรมที่คิดว่าเขาไม่ทราบ เราต้องทำให้เขารู้ เหมือนที่ผ่านมา ก็ทำให้เขารู้ได้ แต่เขาก็ลืมได้เช่นกัน เพราะเราไม่ได้ทำให้เขาหลอมหัวใจเข้าหากัน แต่เขามาเรียนรู้แบบนั่งเรียน จึงไม่มีผลทางการปฏิบัติ

ข้อมูลความรู้อีกประการหนึ่งที่น่าจะมีความสำคัญในกระบวนการนี้ คือการเติมข้อมูลด้านโครงสร้างการพัฒนาตลอดจนสถานการณ์ต่างๆ ในประเทศ ในโลก เพราะจะทำให้ชุมชนมีความเข้าใจและมองเห็นความจำเป็นในการลุกขึ้นมาจัดการตนเองมากขึ้น

ปัญหาโลกแตกอีกอย่างหนึ่งก็คือ แกนนำมักจะติดอยู่กับประเด็น หรือพื้นที่ที่ตนสนใจว่ามีความสำคัญที่สุด เช่น คนที่ถนัดเรื่องสมุนไพรก็ให้ความสำคัญแต่เรื่องสมุนไพร ไม่ค่อยรับรู้เรื่องอื่นๆ คนหมู่ที่ 1 ก็ไม่ค่อยอยากจะรู้เรื่องปัญหาของหมู่บ้านอื่น เป็นต้น แต่ในการจัดทำผัง-แผนพัฒนาคุณภาพชีวิต เท่ากับเราเดินออกมารับรู้ปัญหาทั้งตำบล ต้องรู้ปัญหาทั้งตำบลและในทุกๆ เรื่องที่เป็นปัญหาของคนในตำบลคือต้องทำให้ใจใหญ่กว่าเดิม จากใจนักกิจกรรมเฉพาะเรื่องเป็นใจของนักวางแผนพัฒนาทั้งระบบ

3) การจัดทำผัง-แผนพัฒนาสู่ธรรมนูญตำบล เพื่อปกป้องแผ่นดินบ้านเกิด หลังจากเติมอุดมการณ์หลอมความคิด ทำให้ใจโตแล้วก็ต้องมีแบบทดสอบให้ทำ ว่าแต่ละคนเดินออกมาจากจุดเล็กๆ ที่เคยอยู่จริงหรือไม่

โดยให้ร่วมกันวางแผนที่ตำบลออกมาดูช่วยกันเติมช่วยกันคิดว่า หน้าตาทางกายภาพของตำบลเราเป็นอย่างไร บริเวณไหนเหมาะสำหรับทำอะไร กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การร่วมกันกำหนด “ผังพัฒนาตำบล” นั้นเอง เช่น บริเวณนี้เป็นป่าควรอนุรักษ์เป็นป่าต้นน้ำและทำการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เท่านั้น บริเวณนี้เป็นที่ดอน เหมาะสำหรับการทำสวนและที่อยู่อาศัย เป็นต้น

ที่ผ่านมามีการดำเนินการดังกล่าว ถูกกำหนดให้เป็นหน้าที่ของกรมผังเมือง ซึ่งก็ไม่ได้ปรึกษาคนในพื้นที่ ทำให้ผังไม่สอดคล้องกับสภาพและวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ ดังนั้นคนในตำบลจะต้องลุกขึ้นมากำหนดเอง เพื่อให้การใช้ประโยชน์ในที่ดินตรงกับปัญหาและความต้องการของเราเอง และท้ายที่สุดควรที่จะยกระดับเป็น **“ธรรมนูญหลักของตำบล”**

ปัจจุบันได้เกิดปัญหาจากการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ไม่เหมาะสมไม่เป็นไปตามวิถีชีวิตของชุมชน ทำให้ชุมชนแตกแยก เช่น การเกิดนิคมอุตสาหกรรมจะนะที่รัฐเป็นผู้กำหนด ในขณะที่คนจะนะมองว่า ชายฝั่งทะเลควรเป็นป่าชายเลน และวิถีประมงยังคงอยู่ เป็นต้น ที่ผ่านมามีคนจะนะได้ร่วมกันทำผังพัฒนาไว้ก่อนแล้ว ยังถูกคุกคามโดยนโยบายของรัฐ

4) การจัดทำผัง-แผนคุณภาพชีวิต โดยร่วมกันค้นหาว่าในตำบลของเรามีทุนอะไรอยู่บ้าง ซึ่งอาจจะแยกเป็นประเภท เพื่อความสะดวกในการทำงานคือ 1) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอันประกอบด้วย ดิน น้ำ ป่า ทะเล/ชายฝั่ง 2) องค์กรภาคประชาชน หรือการเมืองภาคพลเมืองว่ามีกลุ่มองค์กรอะไรอยู่บ้าง 3) ด้านเศรษฐกิจชุมชน ทั้งอาชีพหลักและอาชีพเสริม 4) ด้านคุณภาพชีวิต เช่น ระบบสวัสดิการ ที่อยู่อาศัย ประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญา สุขภาพ

โดยการนำข้อมูลดังกล่าวไปลงในแผนที่ จากนั้นให้ช่วยกันคิดว่า ทุนแต่ละอย่าง มีศักยภาพอะไร ที่ควรได้รับการพัฒนาต่อยอด หรือทุนอะไรยังมีปัญหาควรได้รับการแก้ไขพัฒนา เช่น เรามีคลอง 3 สาย แต่ละสายมีศักยภาพถ้าได้รับการพัฒนาอย่างหนึ่งอย่างใดก็จะทำให้ดีขึ้น หรือถ้าคลองมีปัญหาขาดน้ำจะทำอย่างไรถึงจะมีน้ำใช้ตลอดปี เป็นต้น ดังนั้นจะเห็นได้ว่าทั้งศักยภาพและปัญหาของทุนแต่ละอย่าง ล้วนนำไปสู่แนวทางการพัฒนาได้ทั้งนั้น ซึ่งแผนที่นี้เราเรียกว่า **“ผังคุณภาพชีวิตตำบล”**

5) การจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพชีวิตตำบล หลังจากผ่านขั้นตอนการจัดทำผังคุณภาพชีวิต เรา จะมองเห็นทุน ศักยภาพ ปัญหา ตลอดจนแนวทางในการยกระดับศักยภาพและแนวทางในการแก้ไขปัญหาในแต่ละเรื่องร่วมกันทั้งตำบล ขั้นตอนต่อไปก็ใช้ข้อมูลเหล่านี้นำไปสู่การจัดทำ **“แผนพัฒนาคุณภาพชีวิต”** โดยการให้ข้อมูลเพิ่มเติมในเรื่องของสถานการณ์ต่างๆ ทั้งระดับโลก ประเทศ จังหวัด ที่อาจส่งผลกระทบต่อคนในตำบล เพื่อใช้ประกอบในการตัดสินใจ **“สร้างภาพฝันร่วมกัน”** ว่าเมื่อสถานการณ์เป็นอย่างนี้ข้อมูลในตำบลเป็นอย่างนี้เราอยากให้ตำบลเราเป็นอย่างไร หรือชวนสร้างวิสัยทัศน์นั้นเอง (การสร้างวิสัยทัศน์ ไม่จำเป็นต้องได้คำที่สวยหรูเสมอไป เพราะคำอาจนำมาตกแต่งในภายหลังได้) พร้อมกับกำหนดเป้าหมายที่จะไปถึง

เมื่อได้วิสัยทัศน์และเป้าหมายแล้วก็ช่วยกันคิดว่าการจะเดินไปสู่เป้าหมายนั้นมีกี่ทาง อะไรบ้าง เราเรียกว่า ยุทธศาสตร์ ซึ่งในเชิงเทคนิคไม่ให้เกิดความยุ่งยากก็ควรนำทุน 4 ประเภทดังกล่าวในขั้นตอนที่ 4 เป็นยุทธศาสตร์จากยุทธศาสตร์ก็ย่อยเป็นแผนงานเช่น ยุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนก็แตกเป็นแผนงานคือ 1) การจัดการน้ำอย่างเป็นธรรมและยั่งยืน 2) การจัดการป่าโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน 3) การจัดการปัญหาที่ดินอย่างเป็นธรรม เป็นต้น จากแผนงานก็แตกย่อยเป็นกิจกรรมโครงการที่ได้ยกตัวอย่างเรื่องคล่องไปแล้วในขั้นตอนที่ 4 ซึ่งจะเห็นได้ว่า ในแต่ละยุทธศาสตร์แต่ละแผนงาน แต่ละศักยภาพ ย่อมแตกเป็นโครงการได้หลากหลาย ขึ้นอยู่กับปัญหาของแต่ละพื้นที่ ซึ่งในความเป็นจริงเราไม่อาจคิดค้นได้ครบ แต่ก็อาจเพิ่มในภายหลังหรือตอนทบทวนแผนงานซึ่งควรทำทุกปี

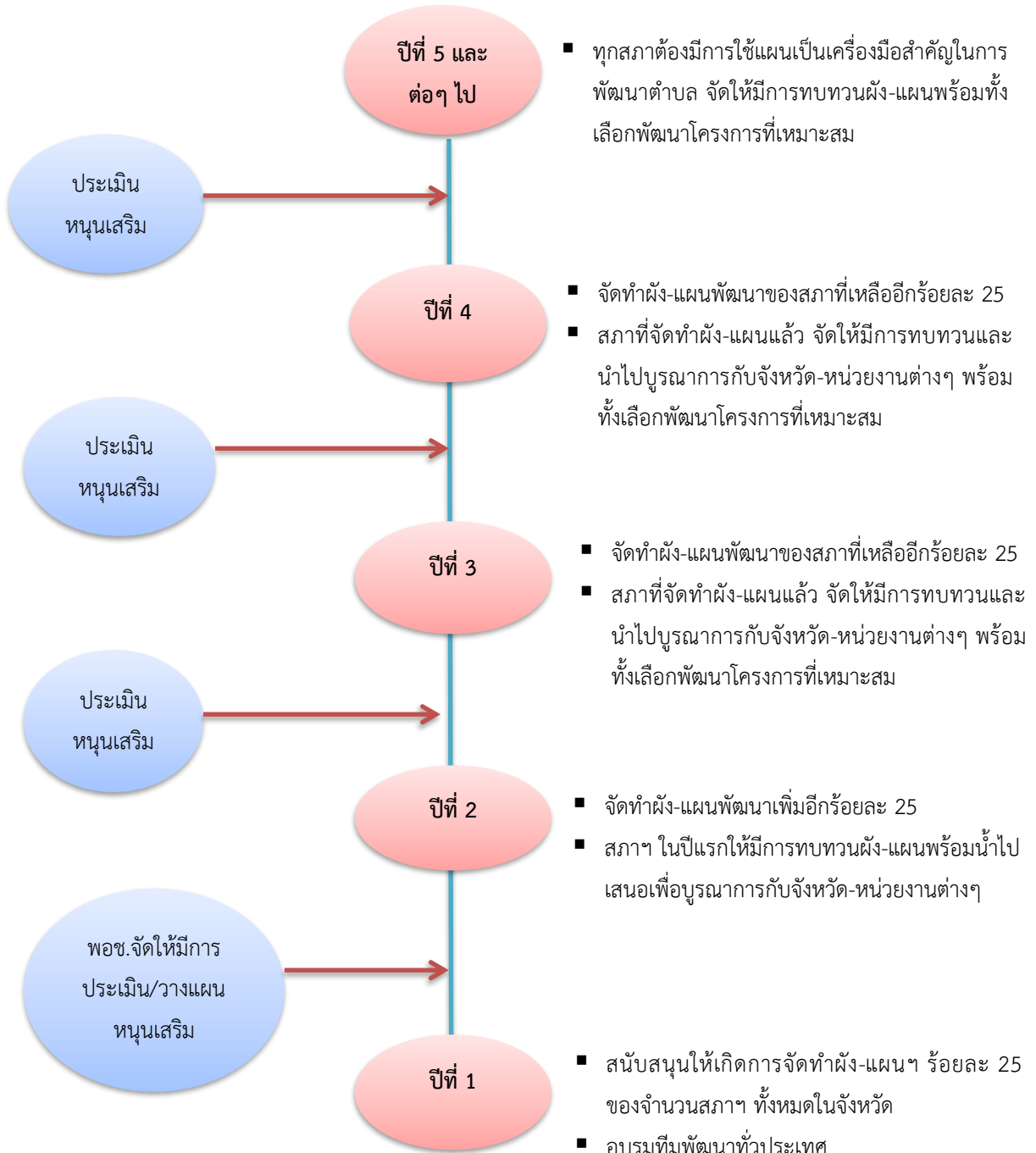
6) **การจัดเวทีประชาพิจารณ์ หรือสมัชชาตำบล** ถือเป็นเวทีขยายผลให้รับรู้กว้างขวางทั้งตำบล เป็นกลยุทธ์ในการทำงานในวงกว้างเพื่อสร้างการยอมรับจากประชาชน ผู้เขียนได้ถามผู้ใหญ่บ้านผู้หนึ่งว่า ถ้าจัดเวทีแบบนี้ผู้ใหญ่เอาคนมาได้เท่าไร ได้คำตอบว่า 100 คน ไม่น่าใจ แต่หมู่บ้านผม ผมเชิญมาได้ทุกครอบครัว เวทีแบบนี้จึงพออนุมานได้ว่า อาจมีคนเข้าร่วมนับพันคน โดยให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน มีบทบาทสำคัญในการเชิญลูกบ้าน มีการหิวปิ่นโตมากินกัน พบปะกัน

ผลที่คาดว่าจะได้รับก็คือ ทำให้ชาวบ้านได้รับรู้ว่ามีจัดการทำแผนพัฒนาโดยประชาชนเอง อาจเข้าใจได้ไม่หมด แต่ความรู้และตื่นตัวได้เกิดขึ้นแล้ว ถัดมาก็คือการอธิบายให้เข้าใจจนถึง “ผังพัฒนา” แล้วอาจขอประชามติผังพัฒนาไปสู่การจัดทำ “ธรรมนูญตำบล” ทางผังคุณภาพชีวิตให้คนเรียนรู้ เพื่อให้ช่วยกันตรวจสอบว่ามีอะไรที่หลบหล่อนบ้าง พร้อมๆ กับเปิดช่องทางให้ทุกคนเสนอแนะทางในการพัฒนา โดยเขาอาจเสนอในประเด็นที่เขาสนใจหวังผลในเรื่องการมีส่วนร่วมและการตื่นรู้ของคนในตำบลเป็นหลัก

7) **นำไปสู่การปฏิบัติ** กล่าวคือ การยกระดับผังพัฒนาไปสู่ธรรมนูญตำบล พร้อมติดป้ายประชาสัมพันธ์ การนำแผนพัฒนาไปปรับปรุงก่อนไปเสนอต่อหน่วยงานต่างๆ เช่น อบต. เทศบาล เป็นต้น เพื่อเข้าแผนของหน่วยงาน

8) **มีการทบทวนแผนประจำปี** ซึ่งอาจมีข้อคิดเห็นเพิ่มเติม โดยการทำไปพร้อมๆ กับการยกแผนงานหนึ่งแผนงานใด ที่สอดคล้องกับสถานการณ์ในปีนั้นๆ มาดำเนินการเน้นกรณีพิเศษ ทำไปพร้อมๆ กับการทำให้กลุ่มองค์กรจัดแจงได้ ฝึกจัดทำโครงการ กล่าวคือ ถ้ามีโอกาสบูรณาการเข้าแผนของหน่วยงานก็ควรให้กลุ่มองค์กรที่เกี่ยวข้องเป็นคนรับผิดชอบ ตั้งแต่จัดทำโครงการและการดำเนินโครงการเป็นการพัฒนาให้กลุ่มจัดแจงเติบโต มีความเข้มแข็ง มีใช้สภาองค์กรชุมชนตำบลจะทำเองเพราะเท่ากับเป็นการแย่งงานของกลุ่มมาทำ

ผังแสดงแผนการดำเนินงาน ในการจัดทำผัง - แผนพัฒนาคุณภาพชีวิต 5 ปี

3. ข้อเสนอต่อสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.)

● ระดับตำบล

1) ให้ถือการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนฐานรากเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาคือสำคัญ โดยเป็นการพัฒนาแบบใช้พื้นที่เป็นตัวตั้งใช้สภาองค์กรชุมชนเป็นเครื่องมือ ดังนั้น ต้องทำให้สภาองค์กรชุมชนตำบลมีความเข้มแข็ง เพื่อเป็นพื้นที่ทางยุทธศาสตร์ที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง โครงสร้างทางการพัฒนา การสร้างความเข้มแข็งของสังคม และประชาธิปไตยฐานรากที่มั่นคง

2) สนับสนุนให้มีการจัดทำผัง - แผนพัฒนาคุณภาพชีวิตตามกระบวนการดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง ติดต่อกันไม่น้อยกว่า 5 ปี เพื่อให้ผัง - แผนพัฒนาคุณภาพชีวิตเกิดผลทางการปฏิบัติ โดยเริ่มปีละ 20% ของจำนวนสภาในแต่ละจังหวัด

3) พอช. ควรปรับตัวชีวิตให้สอดคล้องกับกระบวนการดังกล่าว เช่น เกิด ผังพัฒนา เกิดผัง - แผนพัฒนาคุณภาพชีวิตและมีการนำผัง-แผนพัฒนาไปสู่การปฏิบัติ

4) สนับสนุนส่งเสริมให้สภาที่มีการจัดทำผังและแผนพัฒนาแล้วได้มีการทบทวนผัง - แผนพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างต่อเนื่อง

5) สนับสนุนให้มีการอบรมนักส่งเสริมการพัฒนาเพื่อหนุนเสริมการดำเนินงานดังกล่าว ในปริมาณที่เหมาะสม เช่น 1 คนต่อ 8 สภา เป็นต้น หรือสร้างความร่วมมือกับนักพัฒนาที่ทำงานในพื้นที่อยู่แล้ว ได้เข้ามามีบทบาทร่วมงานการพัฒนา

● ระดับจังหวัด-ชาติ

1) ควรสนับสนุนงบประมาณในการประชุมในระดับจังหวัด ตามขนาดของแต่ละจังหวัด และควรมีการสนับสนุนทั้งงบประมาณและข้อมูล วิชาการ การสื่อสารต่อการจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายตามมาตรา 27 และการขับเคลื่อนประเด็นสาธารณะร่วมกับภาคีพัฒนาต่างๆ ในจังหวัด

2) ในระดับชาติ ควรให้ความสำคัญกับการหนุนเสริมงบประมาณในการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะร่วมกับภาคีพัฒนาต่างๆ พร้อมกับการจัดระบบหนุนเสริมงานข้อมูล วิชาการ วิจัย และการสื่อสาร เข้าด้วยกันอย่างชัดเจน กล่าวคือการขับเคลื่อนเชิงพื้นที่ เป็นหน้าที่ของสำนักประสานเครือข่ายสภาองค์กรชุมชน ส่วนงานอื่นๆ ตามมาตรา 35 (2-5) ควรให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องมารับผิดชอบอย่างเป็นระบบ

ภาคผนวก
รูปธรรม
สภาองค์กรชุมชน

เพราะเรามีลมหายใจเดียวกัน

#สภามหาวิทยาลัยเชียงใหม่
www.breathcouncil.org

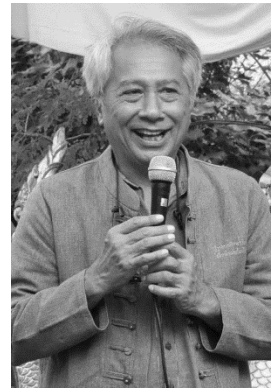

สภาองค์กรชุมชน สภากลมหายใจ ทางออกมหายใจคนเชียงใหม่

จากปัญหาฝุ่นควันในจังหวัดเชียงใหม่ที่เกิดขึ้นต่อเนื่องมานานนับสิบปี และรุนแรงมากขึ้นในช่วง 1-2 ปีที่ผ่านมา จนทำให้จังหวัดเชียงใหม่ติดอันดับ 1 ของโลกที่มีปัญหาฝุ่นควันมากที่สุด ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชน ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ การท่องเที่ยว ฯลฯ ทำให้ชาวเชียงใหม่กลุ่มหนึ่งประกอบด้วย นักวิชาการ แพทย์ ผู้ที่ทำงานด้านสิ่งแวดล้อม ชาวบ้าน ศิลปิน ภาครัฐ สถาบันการศึกษา หอการค้า ภาคเอกชน ฯลฯ ร่วมกันจัดตั้งกลุ่ม ‘สภากลมหายใจเชียงใหม่’ ขึ้นมา ในเดือนกันยายน 2562 เพื่อรณรงค์และร่วมมือกับทุกภาคส่วนหาทางแก้ไขปัญหา

นายชัชวาลย์ ทองดีเลิศ ผู้ริเริ่มก่อตั้งสภากลมหายใจเชียงใหม่กล่าวว่า รากเหง้าของปัญหาฝุ่นควัน คือ การพัฒนาประเทศสู่ระบบเศรษฐกิจใหม่ มีการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง โดยมีสาเหตุหลัก 5 ประการ คือ

1. การจัดการทรัพยากรของรัฐมีปัญหา ไม่สามารถจัดการทรัพยากรให้ยั่งยืนได้ ทำให้พื้นที่สีเขียวลดลงตลอดเวลา
2. การเข้ามาของการปลูกพืชเชิงเดี่ยว เช่น ไร่ข้าวโพด ซึ่งส่วนใหญ่เก็บเกี่ยวแล้วใช้การเผาไร่เพื่อปลูกใหม่
3. ระบบนิเวศป่าไม้เสียสมดุล ป่าที่เชียงใหม่มีลักษณะเป็นป่าผลัดใบและป่าดิบชื้น โดยทั่วไปในเขตป่าผลัดใบ ต้นไม้จะมีการทิ้งใบจากต้นและเกิดการไหม้เองตามธรรมชาติจนลามไปถึงอีกเขต และถูกความชื้นของป่าเขตนั่นหยุดยั้งไฟโดยอัตโนมัติ แต่ภาวะโลกร้อนในปัจจุบันทำให้กระบวนการนี้แปรปรวน ความชื้นจากเขตป่าดิบชื้นไม่สามารถหยุดยั้งการลามของไฟป่าได้ ทำให้ชาวบ้านต้องชิงเผาเพื่อควบคุมไฟป่า
4. ฝุ่นควันจากยานพาหนะ การเผาขยะ การเปิดแอร์ ควันไฟจากการทำครัว การปิ้งย่าง ฝุ่นควันจากโรงงาน

5. ฝุ่นควันจากประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งมีการเผาเศษพืชไร่ ประกอบกับสภาวะการเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศโลกที่ร้อนขึ้น รวมถึงมีภาวะการกดอากาศสูงจากประเทศจีนเข้ามาปกคลุมเมืองเชียงใหม่ ซึ่งสภาพภูมิศาสตร์เป็นแอ่งกระทะ จึงทำให้ฝุ่นควันเกิดการสะสม เกิดปัญหาต่างๆ ติดตามมา

ขณะที่ข้อมูลจาก นพ.ชายชาญ โพธิรัตน์ ภาควิชาอายุรศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ กล่าวว่า จากการเก็บข้อมูลทางวิชาการพบว่า ในปี 2552 มีตัวเลขผู้เสียชีวิตทั่วประเทศจากฝุ่นมลพิษ จำนวน 38,410 คน สูงเป็น 4 เท่าของการเกิดอุบัติเหตุ และทำให้ประชากรมีอายุสั้นลง 0.98 ปี ในขณะที่ภาคเหนือปี 2560 มีผู้เสียชีวิต 93 ศพ ปี 2561 เสียชีวิต 107 ศพ และปี 2562 เสียชีวิต 225 คน เป็นตัวเลขที่ก้าวกระโดด หรือเพิ่มขึ้น 60% จากโรคหัวใจ ระบบทางเดินหายใจ และติดเชื้อ

ทั้งนี้นับแต่ก่อตั้ง ‘สภามหาใจเชียงใหม่’ ในเดือนกันยายน 2562 สภาฯ ได้ร่วมกับภาคีเครือข่ายจัดกิจกรรมรณรงค์สร้างการรับรู้ปัญหาให้กับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ล่าสุดมีการจัดกิจกรรม ‘มหกรรมรวมพลังเชียงใหม่ลมหายใจเดียวกัน’ เมื่อวันที่ 19 มกราคม 2563 ที่ผ่านมา มีกิจกรรมรณรงค์ลดการใช้ยานยนต์หันมาปั่นจักรยาน กิจกรรมระดมทุนสู้ฝุ่นควัน เวทีเสวนาวิชาการ ชุมกิจกรรมให้ความรู้ลดการใช้พลาสติก ผลิตภัณฑ์จากใบไม้ การทำถ่าน ไบโอดีเซล ฯลฯ

“ในช่วงปลายปี 2562 ที่ผ่านมา สภามหาใจเชียงใหม่ร่วมกับสภาองค์กรชุมชนตำบลขับเคลื่อนเรื่องการแก้ไขปัญหาฝุ่นควัน โดยการลงพื้นที่นำร่อง 32 ตำบลใน 25 อำเภอ เพื่อหาข้อมูลหาสาเหตุปัญหาฝุ่นควันที่เกิดขึ้นว่าเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและอาชีพของชาวบ้านอย่างไร รวมทั้งให้ชาวบ้านเสนอความเห็นว่าจะแก้ไขปัญหามลพิษฝุ่นควันควรมีวิธีใดที่เหมาะสมแก่ชุมชนนั้นๆ”

นายอุดม อินทรจันทร์ รองประธานที่ประชุมในระดับจังหวัดของสภาองค์กรชุมชนตำบล จังหวัด

เชียงใหม่ ยกตัวอย่างว่า บางตำบลปัญหาฝุ่นควันเกิดจากการเผาซังข้าวโพด เผาเศษฟางในนาข้าวก่อนทำนารอบใหม่การตัดแต่งกิ่งลำไยแล้วนำมาเผา การ ‘ชิงเผาป่า’ เพื่อเป็นแนวป้องกันไม่ให้ไฟป่าลุกลาม รวมทั้งการเผาใบไม้-กิ่งไม้ในสนามกอล์ฟ นอกจากนี้บางตำบลชาวบ้านจะเผาป่าในช่วงหน้าแล้งก่อนฝนตกโดยมีความเชื่อว่าการเผาป่าจะทำให้ผักหวาน และเห็ดต่างๆ โดยเฉพาะเห็ดถอบออกเยอะ ราคาขาย กิโลกรัมละ 300-400 บาท บางครอบครัวมีรายได้

เฉพาะช่วงเห็ดถอบออก (พฤษภาคม-มิถุนายน) ประมาณ 100,000 บาท ทำให้มีการเผาเศษซากพืชและเผาป่าหมุนเวียนตลอดทั้งปี แต่ปัญหาฝุ่นควันในเชียงใหม่จะรุนแรงในช่วงเดือนธันวาคม-มีนาคม

จากข้อมูลปัญหาที่พบ สภาลมหายใจเชียงใหม่ร่วมกับสภาองค์กรชุมชนตำบลจังหวัดเชียงใหม่และภาคีเครือข่าย เช่น มหาวิทยาลัยแม่โจ้ นำข้อมูลที่ได้มาศึกษาเพื่อเสนอเป็นทางออกให้แก่ชาวบ้านและชุมชน โดยศูนย์วิจัยเห็ดป่า มหาวิทยาลัยแม่โจ้ จัดอบรมการเพาะเชื้อเห็ดป่า เช่น เห็ดฮ้า (เห็ดดับเต่า) ให้แก่ชาวบ้านแม่กำปอง อำเภอแม่ออน เมื่อวันที่ 26 มกราคมที่ผ่านมา โดยมีชาวบ้านเข้าร่วมอบรมประมาณ 50 คน และมีแผนอบรมการเพาะเห็ดป่า เห็ดถอบ ในพื้นที่ที่มีการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลใน 5 อำเภอในช่วงต่อไป

การฝึกอบรมการทำถ่านไบโอชาร์ (Biochar) หรือถ่านชีวมวลจากใบไม้ กิ่งไม้ หญ้า ฟางข้าว เหง้ามันสำปะหลัง ชังและต้นข้าวโพด โดยสำนักงานพลังงานจังหวัด เพื่อนำถ่านไบโอชาร์มาใช้ประโยชน์ในการปรับปรุงดิน ช่วยเพิ่มปริมาณและคุณภาพของผลผลิตทางการเกษตร ลดระยะเวลาการปลูก ใช้เป็นวัสดุเพาะต้นกล้า ช่วยทำให้พืชเติบโตได้ดี เช่น ไบโอชาร์เปลือกกาแฟใช้เพาะต้นกล้วย ไบโอชาร์แกลบใช้เพาะผัก โดยใช้เพียงดินปลูกผสมไบโอชาร์ตามสูตรแม่โจ้ สามารถใช้ปลูกผักสลัด ผักสวนครัว โดยที่ไม่ต้องเติมปุ๋ยเพิ่มเติม และช่วยป้องกันแมลงศัตรูพืช ช่วยลดต้นทุนการผลิต ฯลฯ

ส่งเสริมการทำวนเกษตร ปลูกพืชยืนต้น หรือพืชหลายชนิดแทนพืชเชิงเดี่ยว เช่น กาแฟ ไม้ส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน นำฟางข้าว กิ่งลำไยมาบดย่อยทำปุ๋ยอินทรีย์ การทำแปลงสาธิตเปรียบเทียบการชิงเผา-ไม่เผาเพื่อเป็นแนวป้องกันไฟป่า ฯลฯ นอกจากนี้มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ยังคิดค้นนวัตกรรมจากเศษซากวัสดุทางการเกษตร เช่น นำใบไม้ นำมาทำจานใส่อาหาร ทดแทนการใช้พลาสติก และลดการเผาใบไม้ ฯลฯ

นายอุดม อินทรจันทร์ รองประธานที่ประชุมในระดับจังหวัดของสภาองค์กรชุมชนตำบลจังหวัดเชียงใหม่ กล่าวว่า จากการดำเนินการอย่างต่อเนื่องของสภาลมหายใจเชียงใหม่ สภาองค์กรชุมชนตำบลและภาคีเครือข่ายในช่วงที่ผ่านมา ทำให้มีข้อมูลปัญหาและข้อเสนอทางออกที่มาจากพื้นที่ โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลจำนวน 32 ตำบล (จากทั้งหมด 210 ตำบลใน 25 อำเภอในจังหวัดเชียงใหม่) และได้นำข้อมูลมานำเสนอเป็นนโยบายสาธารณะต่อหน่วยงานระดับจังหวัด รวมทั้งมีการเชื่อมประสานความร่วมมือกับประชาชนในเขตเมืองเพื่อจัดการปัญหาฝุ่นควันร่วมกัน เช่น 1. ขอให้มีการสนับสนุนงบประมาณตำบลที่มีพื้นที่ติดป่าเพื่อเพิ่มมาตรการป้องกัน ตั้งแต่การทำแนวกันไฟ ชิงเผา การลาดตระเวน การดับไฟ 2. ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดใช้บกล่างในการสนับสนุนชุมชนป้องกันฝุ่นควัน 3. ให้มีกองทุนเพื่อดูแลนักผจญไฟป่า เมื่อได้รับอุบัติเหตุหรือเสียชีวิต 4. การทำแปลงสาธิตเปรียบเทียบระหว่างแปลงจัดการไฟป่าโดยใช้ไฟ-ไม่ใช้ไฟ 5. ให้องค์กรปกครองท้องถิ่นสร้างห้องปลอดฝุ่นที่ศูนย์เด็กเล็ก

ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ 6. อบรมให้ความรู้เรื่องฝุ่นควัน การป้องกัน การทำห้องปลอดฝุ่นควัน
7. ให้มีการสื่อสารเตือนภัยฝุ่นควัน คุณภาพอากาศอย่างต่อเนื่อง ฯลฯ

“ล่าสุดนี้ ทางจังหวัดเชียงใหม่ได้อนุมัติงบประมาณสนับสนุนการป้องกันและแก้ไขปัญหาฝุ่นควัน
ในจังหวัดเชียงใหม่แล้ว จำนวนประมาณ 1,800,000 บาท โดยทางเครือข่ายสภาองค์กรชุมชนตำบลจะ
นำไปขับเคลื่อนในตำบลต่างๆ เพิ่มเติมจากพื้นที่สภาองค์กรชุมชนตำบลนาร่อง 32 ตำบล ขยายเป็น 210
ตำบลต่อไป”

ไม่เพียงมีการปฏิบัติการในจังหวัดเชียงใหม่เท่านั้น ปัญหาหมอกควันเป็นปัญหาสำคัญของอีกหลาย
จังหวัดในภาคเหนือ เช่น แม่ฮ่องสอน เชียงราย ลำปาง พะเยา น่าน เป็นต้น ดังนั้น จึงมีแนวทางในการ
ขยายพื้นที่ “สภาลมหายใจ” ไปยังจังหวัดที่มีปัญหาหมอกควันให้ครอบคลุมทั้งหมด ซึ่งแท้จริงแล้ว
ปฏิบัติการครั้งนี้ “เรื่องหมอกควันเป็นประเด็นสาธารณะร่วมที่ภาคชุมชน-ประชาสังคม-และภาคีพัฒนา
ต่างๆ ร่วมกันสร้างนวัตกรรมการพัฒนาจะนำไปสู่จังหวัดจัดการตนเองในอนาคตต่อไป”

กระบวนการใช้ปัญหาหมอกควันเคลื่อนนโยบายสาธารณะ

ต้นหยงโป

การพัฒนาเพื่อรักษาเอกลักษณ์ชุมชน

“ในอดีตจะมีชาวประมง อินโดนีเซีย มาเลเซีย
แม้แต่จากตรังมาสร้างที่พักชั่วคราวหรือที่เรียกว่า *บากัน* เพื่อทำประมง
โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำเคยหรือกะปิ
หมู่บ้านแห่งนี้จึงเรียกว่า *บากันเคย*”

นายอิทธิส อุเสน ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลต้นหยงโป อ.เมือง จ.สตูล ได้เล่าประวัติบ้าน
บากันเคย ตำบลต้นหยงโปให้ได้ฟัง

บากันเคย เป็นหมู่บ้านประมงบริเวณอ่าวต้นหยงโป ฝั่งอันดามัน ใต้สุดของแผ่นดินไทยที่อุดม
สมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติทางทะเล มีป่าชายเลนประมาณ 3,000 ไร่ เป็นที่อยู่อาศัยและแหล่ง
อนุบาลของสัตว์ต่างๆ เช่น ลิงแสม นาค นก และสัตว์น้ำหลากหลายชนิด กุ้ง หอย ปู ปลา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
กุ้งเคยและหอยกระพง

นอกจากนี้อ่าวต้นหยงโป เต็มไปด้วยเกาะต่างๆ เช่น เกาะมดแดง เกาะหัวมัน เกาะกวาง
เกาะมะการง เกาะสามเล็ก และไม้ไกลจากเกาะลังกาวิของมาเลเซีย มีปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เรียกว่า
สันหลังมังกร หรือทะเลแหวก รวมทั้งมีหุบเขาทะเลอันเป็นแหล่งอาหารและที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำชายฝั่ง

ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลต้นหยงโป เล่าอีกว่า ชาวบากันเคยและชาวบ้านอื่นๆในตำบล
ต้นหยงโป ส่วนใหญ่มีอาชีพทำประมงพื้นบ้าน ด้วยเครื่องมือประมงที่เกิดจากภูมิปัญญาของชาวบ้าน การ
วางอวน ไซปลา ตกเบ็ดและรุนเคย เป็นการนำมาหากินที่เอื้อต่อธรรมชาติ ทำให้พวกเราหากินอยู่กับทะเล
ได้จนถึงปัจจุบัน

“ตั้งแต่ปี 2538 เป็นต้นมา มีเรืออวนรุนของคนต่างถิ่นจำนวนกว่า 300 ลำ ซึ่งใช้เครื่องมือแบบล้าง
ผลาญ เป็นการทำลายสัตว์น้ำขนาดเล็ก ทำลายหน้าดิน หุบเขาทะเลหมดไป พะยูน เต่า โลมา ต้องอพยพไปอยู่
ถิ่นอื่นๆ รวมทั้งได้ทำลายเครื่องมือประมงของชาวบ้านเสียหายไปจำนวนมาก พวกเราจึงรวมตัวกันเป็นประมง
อาสา (ยกระดับเป็นกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งในเวลาต่อมา) เพื่อดูแลทรัพยากรของพวกเรา มีการออกเรือ

ตรวจตราทั้งเรือและน้ำมัน เราช่วยกันออก ถ้าจับได้เราก็พูดคุยทำความเข้าใจ ทำอย่างนี้เรื่อยๆ จนกระทั่งเรือ
อวนรุนลดน้อยลง”

นางบุหงา อูเสน เลขาธิการสภาองค์กรชุมชน ต.ตันหยงโปเล่าว่า นอกจากการเฝ้าระวังเรืออวนรุน
แล้ว ทางกลุ่มยังทำกิจกรรมอนุรักษ์รูปแบบต่างๆ โดยการส่งเสริมขององค์กรพัฒนาต่างๆ เช่น มูลนิธิอันดา
มัน กองทุนฟื้นฟูเกษตรกร ฯลฯ เช่น สนับสนุนให้เกิดกลุ่มเยาวชนในเข้ามาเรียนรู้การจัดการทรัพยากรและ
ร่วมจัดเก็บข้อมูลต่างๆ การจัดตั้งกลุ่มแม่บ้านประมงอาสา เพื่อนำผลผลิตจากทะเลไปแปรรูปเป็นสินค้า
ต่างๆ การทำกะปิ อาหารทะเล การลอกใบจาก ปลาแห้ง ฯลฯ เพื่อเป็นรายได้ให้กับครอบครัว ซึ่งรายได้
ส่วนหนึ่งจะจัดสรรหนุนเสริมกิจกรรมฟื้นฟูทรัพยากรทางทะเลอีกด้วย

ในปี 2549 ได้มีการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ “ธนาคารกั้ง” ขึ้นมา เนื่องจากมีการจับกั้งที่ไม่ได้ขนาดกัน
มากโดยเฉพาะเด็กๆ จึงเชิญคนจับกั้งมาพูดคุยทำความเข้าใจทำข้อตกลง แล้วตั้งธนาคารกั้งขึ้นนำกั้งเล็กมา
ขุนให้โตก่อนนำไปขาย ทำให้กั้งเพิ่มมากขึ้น

จากการร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งมาอย่างต่อเนื่องและได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับ
กลุ่มอนุรักษ์ในที่ต่างๆ ทำให้มีกลุ่มองค์กรต่างๆ เข้ามาศึกษาดูงานเป็นจำนวนมาก จึงได้เกิดแนวคิดในการตั้ง
กลุ่มริสอร์ทชุมชนขึ้น เพื่อรองรับกลุ่มเยาวชน นักเรียน นักศึกษา เครือข่ายองค์กรชุมชนจากที่ต่างๆ
ตลอดจนประชาชนทั่วไป

กลุ่มได้รับงบประมาณสนับสนุนเบื้องต้นจาก ศอ.บต. ส่วนชุมชนก็มาถือหุ้นด้วยการลงแรง ใครมา
ช่วยงานก่อสร้างก็ช่วยโม่งเราก็จัดไว้เป็นหุ้น ซึ่งมันดีที่ถอนหุ้นไม่ได้ แต่หุ้นแรงที่ลงไปจะตกถึงลูกหลานได้

นายอลิส เล่าอีกว่าโปรแกรมการท่องเที่ยวมี 2 แบบคือ แบบแรกเป็นการเที่ยวชมธรรมชาติ เช่น
กินบนขอน นอนริมเล พิชิตทะเลแหวกสันหลังมังกร เล่นน้ำดำหอยกะพง ชมภูษาทะเล ดำน้ำดูปะการัง
พิชิตกั้งตักแตน(ยำกั้ง) ล่องเรือคายัคชมป่าชายเลน ตกเบ็ดปลา-หมึก เป็นต้น ส่วนอีกแบบก็เป็นโปรแกรม
ศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้าน ดูการลอกใบจาก ทำหมวกตุตงด้วยใบจาก ดูการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากทะเล เช่น
ทำกะปิ ปลาแห้ง ฯลฯ และที่สำคัญผู้ที่มาพักรีสอร์ทชุมชนจะได้ลิ้มรสชาติอาหารทะเล สดๆ ฝีมือกลุ่ม
แม่บ้านของเขา

ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลตันหยงโป เล่าต่อถึงแผนงานในอนาคตว่า นับตั้งแต่ได้มีการจัดตั้ง
สภาองค์กรชุมชนตำบลขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2553 เราก็ใช้สภาองค์กรชุมชนเป็นกลไกสำคัญในการเชื่อมโยงกลุ่ม
ชาวบ้านจากหมู่บ้านอื่นในตำบลเข้ามาเรียนรู้และทำงานร่วมกัน โดยทุกปัญหาในตำบลจะต้องบูรณาการ
เป็นแผนระดับตำบล ไม่ว่าจะเป็นการแก้ปัญหาที่ดิน ซึ่งพี่น้องจำนวนมากอาศัยอยู่บริเวณชายฝั่ง โดย
สำรวจข้อมูลจัดทำแนวเขตเพื่อยกระดับไปสู่โฉนดชุมชน ทำให้ชาวบ้านมีความมั่นคงในการอยู่อาศัยและอยู่
ร่วมกับทะเลได้อย่างพึ่งพาซึ่งกันและกัน เรามีกองทุนสวัสดิการชุมชน มีกลุ่มออมทรัพย์ชุมชน ซึ่งทุกกลุ่ม
จะต้องผนึกกำลังกันเป็นหนึ่งเดียว ร่วมกันทำแผนพัฒนาระดับตำบลขึ้นมา

นายกิตติ หมดตานี นายกองค์การบริหารส่วนตำบลตันหยงโปเล่าว่า เราจะใช้บ้านบាក់กันเคยเป็นต้นแบบ ขยายไปยังหมู่บ้านอื่นๆเพื่อให้เกิดกิจกรรมอนุรักษ์ครอบครัวครบทุกหมู่บ้าน ธนาการปูดำจะต้องมีทุกหมู่บ้าน จากนั้นก็จะก้าวไปสู่การทำผังเมืองทั้งตำบล โดยแบ่งพื้นที่เป็นโซน ได้แก่ โซนการท่องเที่ยว โซนที่อยู่อาศัย โซนเกษตรและโซนอนุรักษ์อันได้แก่ป่าชายเลน เขตปะการัง หล้าทะเล ชายฝั่งและเกาะแก่งต่างๆ

“เราพร้อมกับสภาองค์กรชุมชน นักวิจัยท้องถิ่น และองค์กรพัฒนาต่างๆ ในการทำความเข้าใจกับชาวบ้านและเยาวชนให้ตระหนักถึงความจำเป็นของการร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้คงอยู่เพราะภัยที่จะมาในอนาคต ไม่จำเพาะแต่เรืออวนรุนเหมือนในอดีต แต่ยังมีแผนพัฒนาภาคใต้ การเปิดประชาคมอาเซียน หากไม่วางแผนรองรับ ชาวบ้านไม่อาจรักษาธรรมชาติและวิถีอันงดงามสืบต่อให้ลูกหลานได้ ดังนั้นการร่วมกันกำหนดผังเมืองเป็นแนวทางหนึ่งที่ทุกคนต้องร่วมกันทำ ร่วมกันอนุรักษ์ สร้างกติกาให้เป็นของทุกคน และจะได้พัฒนาตึกกันนี้ไปสู่การทำข้อบัญญัติท้องถิ่น” นายกษบอก

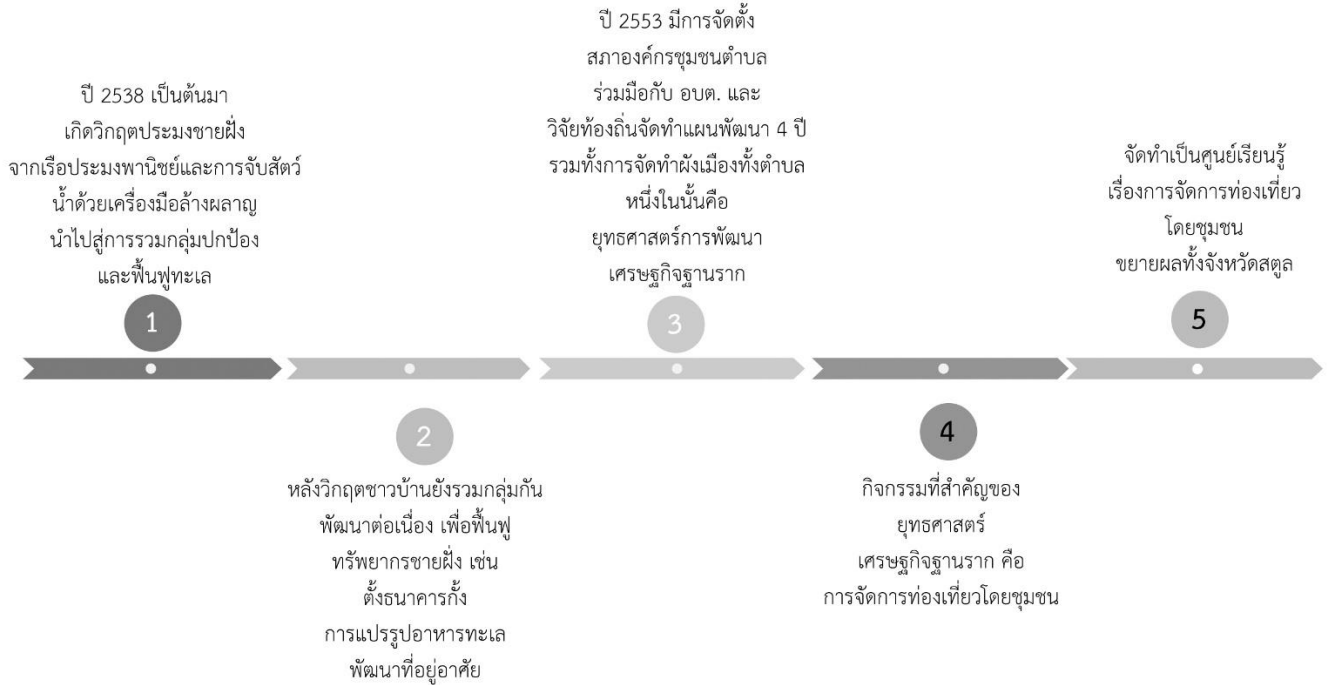
นางบุหงา อูเสน บอกอีกว่าพวกเราชาวตันหยงโปอยู่ได้เพราะมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ มีวิถีวัฒนธรรมภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน เราจะต้องจัดการชุมชนของเราเองให้เข้มแข็งเพื่อป้องกันระบบต่างๆจากภายนอกที่จะเข้ามาทำลายและตัดวงจรผลประโยชน์จากเราไป ซึ่งนอกจากกิจกรรมพัฒนาที่ร่วมกันสร้างอย่างหลากหลายแล้ว การพัฒนาเยาวชนให้มีจิตสำนึกรักษ์ท้องถิ่นของตนเองก็มีความสำคัญ ซึ่งมีเยาวชนเข้าร่วมโครงการอย่างต่อเนื่อง

“อีกเรื่องหนึ่งที่ต้องร่วมกัน คือ การทำให้ทุนและเศรษฐกิจของชุมชนมีความเข้มแข็ง เรามีทุนทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์มาก เรามีทุนทางภูมิปัญญาด้านต่างๆ มีทุนที่เป็นตัวเงินที่เราร่วมกันสะสม และมีความเข้มแข็งของกลุ่มองค์กรชุมชนเป็นเสาหลักค้ำยันทุกระบบ โดยมีทุนความร่วมมืออันดีของทุกภาคส่วนในตำบลเป็นพลังหนุนเสริม เป้าหมายข้างหน้าก็คือเราจะพัฒนาและยกระดับทุนเหล่านี้ให้เป็นการหลักของชุมชนป้องกันทุนจากภายนอก ที่จะเข้ามาทำลายชุมชนของเราและด้วยความพร้อมที่มีอยู่ ตันหยงโปจึงถูกยกเป็นตำบลนำร่องด้าน “เศรษฐกิจและทุนชุมชน” ที่สนับสนุนโดยสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) โดยจะใช้รูปแบบของตันหยงโปเป็นศูนย์เรียนรู้ด้านการจัดการเศรษฐกิจและทุนขยายผลไปยังตำบลอื่นๆ ในจังหวัดสตูล”

สถานการณ์ในวันข้างหน้าที่ยากลำบากได้นั้นคือ แผนพัฒนาภาคใต้ ท่าเรือปากบารา นิคมอุตสาหกรรม การท่องเที่ยว การกว้านซื้อที่ดิน และอีกหลายปัจจัยจะมากับเสรีอาเซียน และความคืบคลานของทุนขนานใหญ่ หากวันนี้ชุมชนไม่มีการเตรียมพร้อมเพื่อรองรับ เชื่อเหลือเกินว่า ทรัพยากรธรรมชาติ ทุน ภูมิปัญญา ฯลฯ ของชุมชนจะไม่ใช่ของชุมชนอีกต่อไป

ตันหยงโปเป็นเพียงรูปแบบหนึ่งของการตื่นรู้ในการป้องกันชุมชนที่ทุกฝ่ายจะต้องร่วมมือกัน ผลักดันให้เป็นจริง

ผังแสดงการใช้สภาองค์กรชุมชนในพัฒนาตำบลต้นหยงโป

ทำผังตำบลแก้ปัญหาที่ต้น ตัดของหินปูน

“ก่อนที่จะให้คนอื่นมาช่วย เราต้องช่วยเหลือตัวเองก่อน” หลักคิดข้างต้น มันเป็นแนวทางที่กระตุ้นเตือนให้คนคลองหินปูนร่วมกันทำงานไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนมั่นคง

คลองหินปูน อ.วังน้ำเย็น จ.สระแก้ว ประชาชนอพยพมาจากหลายจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตร

จากกระแสการพัฒนาประเทศที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว ได้ส่งผลให้คนในตำบลคลองหินปูนต้องเผชิญกับปัญหานับประการ และนับวันจะทวีความรุนแรงมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปัญหาการสูญเสียที่ดิน อันเนื่องมาจากมีนายทุนรวมถึงคนต่างชาติเข้ามาคว้านซื้อที่ดินในพื้นที่มากขึ้น ส่งผลให้ราคาที่ดินและค่าเช่าที่ดินสูงขึ้น จนนำไปสู่การขาดทุน ยิ่งไปกว่านั้น ชาวบ้านยังต้องเผชิญกับปัญหา การว่างงานและแรงงานต่างด้าวเนื่องจากตำบลคลองหินปูนมีอาณาเขตไม่ห่างจากชายแดนประเทศกัมพูชามากนัก ทำให้มีแรงงานจากประเทศเพื่อนบ้านเข้ามาทำงานรับจ้างในพื้นที่ ซึ่งเดิมมีจำนวนไม่มากนักและไม่ได้อยู่ประจำ แต่ปัจจุบันมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้คนในพื้นที่ต้องประสบกับปัญหาการว่างงาน เนื่องจากค่าจ้างแรงงานต่างด้าวจะมีราคาถูกกว่า ทั้งนี้ หากวิเคราะห์ถึงต้นตอของปัญหาดังกล่าว จะพบว่าเกิดจากการขาดปัจจัยการผลิต ขาดเงินทุน การไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน รวมถึงขาดปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต นำมาสู่ความล้มเหลวของครอบครัวเกษตรกร และการสูญเสียที่ดินทำกิน

จากปัญหาดังกล่าว เป็นแรงผลักดันให้คนในตำบลคลองหินปูนจำนวนหนึ่ง ต้องลุกขึ้นมาจัดการแก้ปัญหาของตัวเอง โดยเริ่มจากปัญหาเรื่องที่ดินทำกินซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานในการทำการผลิต เมื่อปี 2547 โดยการสำรวจ/จัดทำข้อมูลผู้เดือดร้อนเรื่องที่ดินทำกินในตำบล สำรวจพื้นที่ว่างเปล่าในตำบล นำไปสู่การสร้างพื้นที่รูปธรรมการแก้ไขปัญหาที่ดินนาร่อง ที่หมู่ 6 บ้านบ่อลูกรัง จากนั้น จึงได้ขยายพื้นที่การแก้ไขปัญหาไปสู่หมู่บ้านอื่น นอกจากนี้ ยังได้มีการเชื่อมโยงกระบวนการแก้ไขปัญหาจากเรื่องที่ดินทำกินไปสู่การพัฒนาด้านอื่นๆ เพื่อให้สามารถจัดการกับปัญหาเรื่องที่ดินทำกินและขับเคลื่อนงานพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในทุกด้าน โดยไม่แยกส่วน และครอบคลุมทั้งตำบล

เพื่อให้เกิดความร่วมมือ ในการเข้ามาร่วมกันแก้ปัญหาอย่างกว้างขวาง จะต้องมีเครื่องมือที่จะนำมาใช้ในการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนที่เดือดร้อน ตลอดจนหน่วยงาน/ภาคีที่เกี่ยวข้อง “ข้อมูล” จึงมีส่วนสำคัญในกระบวนการทำงานดังกล่าว

ละอองดาว สีลาน้ำเทียง อดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ 6 บอกว่า “ด้วยเหตุที่ไม่ได้ทำข้อมูล จึงทำให้ไม่รู้สาเหตุที่มาที่ไปของปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในพื้นที่...จึงได้วิเคราะห์และเห็นว่าการแก้ไขปัญหาจะต้องทำอย่างเป็นระบบ โดยมี “กองทุน” ที่สามารถนำเงินมาใช้ได้ทันที และมี “ระบบข้อมูล” ที่ดีเพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจ เช่น ข้อมูลผู้เดือดร้อนเรื่องที่ดิน, ข้อมูลการรับรองที่ดิน, ข้อมูลการตั้งถิ่นฐาน เป็นต้น ซึ่งข้อมูลเหล่านี้ชาวบ้านหรือผู้เดือดร้อนจะต้องลุกขึ้นมาทำด้วยตัวเอง ร่วมกับภาคีพัฒนาต่างๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องเป็นที่ยอมรับด้วยกันทุกฝ่ายและต้องจัดทำกันทั้งตำบลไม่ใช่เป็นข้อมูลเฉพาะกรณี เพื่อให้นำไปแก้ปัญหาได้ทั้งตำบล

นอกจากข้อมูล และกระบวนการเรียนรู้ควบคู่กับการปฏิบัติการดังกล่าวแล้ว การที่จะพัฒนาพื้นที่ตำบลหรือแก้ปัญหาต่างๆ ได้อย่างรอบด้านและครอบคลุมนั้น จำเป็นต้องเห็นข้อมูลภาพรวม ทั้งตำบล ดังนั้นเครื่องมือสำคัญซึ่งถูกนำมาใช้ทดลองปฏิบัติการที่คลองหินปูน คือ “ผังตำบล” ซึ่งถือว่าเป็นงานใหม่ และเป็นพื้นที่นาร่องในการแก้ปัญหาด้านที่อยู่อาศัย ที่ดินทำกิน และปัญหาอื่นๆ โดยเจ้าหน้าที่จากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนหรือ พอช. ช่วยหนุนเสริมเชิงเทคนิค และเครื่องมือ เช่น ทำความเข้าใจการทำผังตำบล กระบวนการทำผังตำบล การจับพิกัดขอบเขตรายแปลงโดนเครื่อง GPS เป็นต้น โดยมีกรณีชุมชนแกนนำชุมชนและผู้เดือดร้อนจากตำบลอื่นๆ เข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติการดังกล่าวด้วย เพื่อนำไปดำเนินการและขยายผลต่อไป

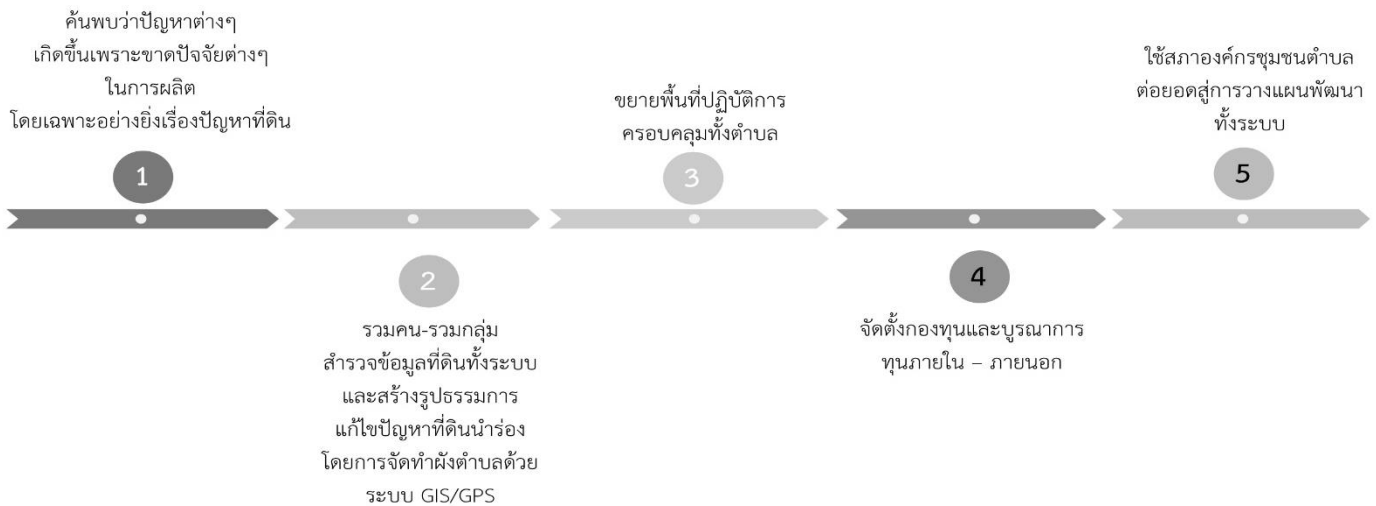
ละอองดาว บอกอีกว่า เครื่องมือที่ พอช. ให้มาอย่าง GIS แล้วเราก็มาสอนกันเอง เพราะว่า พอช. ไม่ได้มาช่วยเราตลอด เราคือผู้เดือดร้อน พอช. ไม่ใช่ผู้เดือดร้อน จะให้ พอช. มาตัดข้าวใส่ปากเราไม่ใช่ แต่พอช. มีเครื่องมือเราก็ไปอบรมแล้วมาสอนกันเอง อันไหนเราทำไม่ได้ก็ค่อยขอความช่วยเหลือ ” และยังคงกล่าวอีกว่า “การทำแผนที่ทำมือ ผังตำบลจะทำให้เราเห็นปัญหา และข้อมูลของผู้เดือดร้อน เราใช้แผนที่ทำมือนำไปสู่การวิเคราะห์ตนเอง เห็นปัญหาร่วมกันของคนในตำบล เริ่มต้นจากตัวเราก่อนเห็นข้อมูลทั้งระดับหมู่บ้านและตำบล จนเกิดแผนและผลลัพธ์ หากเราขอความช่วยเหลือของรัฐบาลคอยฟังพวคนอื่นนั่นปัญหา ก็ไม่หมดไป เราควรสร้างทุนในการแก้ปัญหา จากรอพึ่งคนอื่นมาเป็นพึ่งตนเอง เมื่อรัฐหรือท้องถิ่นเห็น เขาจะเข้ามาหนุนเสริม คนเดียวหัวหาย สองคนเพื่อนตาย สามคนสบาย อะไรก็แก้ได้เริ่มจากเล็กและเติบโตในท้ายสุด ” แผนที่ทำมือจึงเป็นเครื่องมือสำคัญ อีกอย่างหนึ่งของคลองหินปูนนำมาใช้ในการจัดทำผังตำบล

กล่าวได้ว่า ความสำเร็จในการพัฒนาของตำบลคลองหินปูนในวันนี้ เกิดขึ้นจากความพยายามในการแก้ไขปัญหา ด้วยคนในตำบลคลองหินปูนเอง จากจุดเริ่มต้นของปัญหาในเรื่องที่ดินทำกิน นำไปสู่การรวมคน/รวมกลุ่ม การจัดทำข้อมูล การจัดตั้งกองทุนและบูรณาการทุนภายในพื้นที่ทั้งคนและเงินจากผู้

เดือดร้อนกลุ่มเล็กๆ เพียงไม่กี่หมู่บ้านขยายผลครอบคลุมไปทั้งตำบล โดยมีสภาองค์กรชุมชนตำบลเป็นเวทีกลางในการเชื่อมโยง และใช้ผังตำบลเป็นเครื่องมือในการวางแผนชีวิตของคนในชุมชนและหมู่บ้านอย่างรอบด้าน

นับเป็นการจัดการปัญหาและการพัฒนาร่วมกันของในพื้นที่อย่างเป็นระบบ จนส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงและเกิดผลการพัฒนาในพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม

ผังแสดงกระบวนการพัฒนาตำบลคลองหินปูน

จุดยืนสภาองค์กรชุมชนตำบลปลาบ่า "ถ้าชาวบ้านไม่พร้อมไม่ทำ"

แม้จะเป็นเวลาที่ยังวันแต่ตำบลปลาบ่า อ.ภูเรือ จ.เลย เย็นสบาย กำนันเขตสิงห์ คำป้อม ประธานสภา
องค์กรชุมชนตำบลปลาบ่า ย้อนอดีตให้ฟังว่า บ้านกลาง ต.ปลาบ่า ตั้งชุมชนมาร้อยกว่าปีแล้ว ต่อมาในปี พ.ศ.
2517 ทางกรมได้ประกาศเป็นเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า เจ้าหน้าที่ก็เข้ามาขับไล่ จับกุมชาวบ้าน เกิดเรื่อง
บาดหมาง มีปัญหากันมาตลอด จากนั้นจำได้ว่าทางการใช้วิธีให้ชาวบ้านหักร้าง ถางพง ปลูกพืชตามแนวทาง
ต่อสู้กับพรรคคอมมิวนิสต์ ซึ่งตั้งค่ายอยู่บนภูหลวง ทำให้ชาวบ้านต่างก็เข้าไปยึดครองผืนป่าบนภูเขาทำไร่
ข้าวโพดบ้าง มันสำปะหลังบ้าง จนกระทั่งค่ายคอมมิวนิสต์บนภูเขาแตกในปี 2522 ปัญหาระหว่างชาวบ้านกับ
กรมป่าไม้ก็กลับมาปะทุอีกครั้ง

จนกระทั่งมีการรวมกลุ่มองค์กรชุมชนต่างๆในตำบล จำนวน 22 องค์กรจัดตั้งเป็นสภาองค์กร
ชุมชนตำบลปลาบ่าในปี 2551 ก็มีการเจรจากับทางการอย่างเป็นทางการเป็นเรื่องเป็นราว โดยใช้มติคณะรัฐมนตรี เมื่อ
วันที่ 30 มิ.ย.2541 เป็นแนวทางการดำเนินงานร่วมกัน มีการใช้แผนที่ 1 : 4,000 จับพิกัด GPS หาเขตแดน
ที่แน่นอนของแต่ละคนและห้ามไม่ให้มีการบุกรุกต่อ

“เรานำปัญหามาพูดคุยหารือร่วมกับทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งทำความเข้าใจกับชาวบ้านถึง
ความจำเป็นที่จะต้องร่วมกันแก้ปัญหา และสร้างความตระหนักในการรักษาผืนป่าด้วยกัน ซึ่งชาวบ้านที่
อาศัยอยู่บนที่ดินของรัฐกว่า 90 ครอบครัว ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี โดยเราได้สร้างหลักคิดร่วมกันว่า “
วิถีชีวิตของเราอยู่ในอ้อมกอดของธรรมชาติ ชีวิตอยู่ไม่ได้ถ้าธรรมชาติถูกทำลาย ” กำนันเขตย์

หลังจากที่ได้มีการทำแนวเขตกันเป็นที่เรียบร้อยแล้ว สภาองค์กรชุมชนก็ได้ชวนกันพูดคุยถึง
แนวทางพัฒนา จนเกิดโครงการต่างๆตามมามากมายเช่น การทำฝายชะลอน้ำ การทำแนวป้องกันไฟป่า
โดยมีทีมเฝ้าระวังป่าร่วมกับเจ้าหน้าที่อุทยาน และที่ชาวบ้านรู้สึกภูมิใจก็คือ การส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกผัก
ปลอดสารเป็นอาชีพเสริมและยังเป็นแนวป้องกันไฟได้อีกด้วย

“เราแบ่งพื้นที่ให้ชาวบ้านคนละสองงาน ตลอดแนวคลอง ปลูกผักปลอดสารพิษส่งขาย ซึ่งแปลงผัก
นี้นอกจากจะเป็นอาชีพเสริม ยังเป็นแนวป้องกันไฟป่าได้ด้วย โดยผลผลิตจากผักปลอดสาร เราก็นำไป
จำหน่ายที่ตลาดสีเขียวของชุมชน แต่ละปีมีรายได้ต่อคนประมาณสามหมื่นบาท” กำนันบอก

จากการทำงานร่วมกันโดยใช้สภาองค์กรชุมชนเชื่อมโยงชาวบ้านและหน่วยงานต่างๆ ทั้งเจ้าหน้าที่อุทยาน อบต. พัฒนาการ ฯลฯ ทำให้เกิดแนวทางการร่วมมือในด้านต่างๆ เพิ่มมากขึ้น

“ทางการไม่ต้องเข้ามาจัดการให้เรา ทุกอย่างเราจะเริ่มจากการทำความเข้าใจกับชาวบ้าน ให้ชาวบ้านเข้มแข็ง มีความพร้อม เราจึงลงมือทำ ถ้าไม่พร้อมก็จะไม่ทำ เพราะงานจะสำเร็จหรือไม่อยู่ที่ความพร้อมของชาวบ้าน อย่างการคืนผืนป่า เราทำมานานแล้ว ไม่ต้องให้ทางการเอาคำสั่งมาบังคับเรา แรกๆเราคืนไป 200 ไร่ และช่วยกันปลูกป่า จากนั้นเราก็คุยกับชาวบ้านเพื่อคืนอีก 2,000 ไร่ แล้วปลูกป่า”

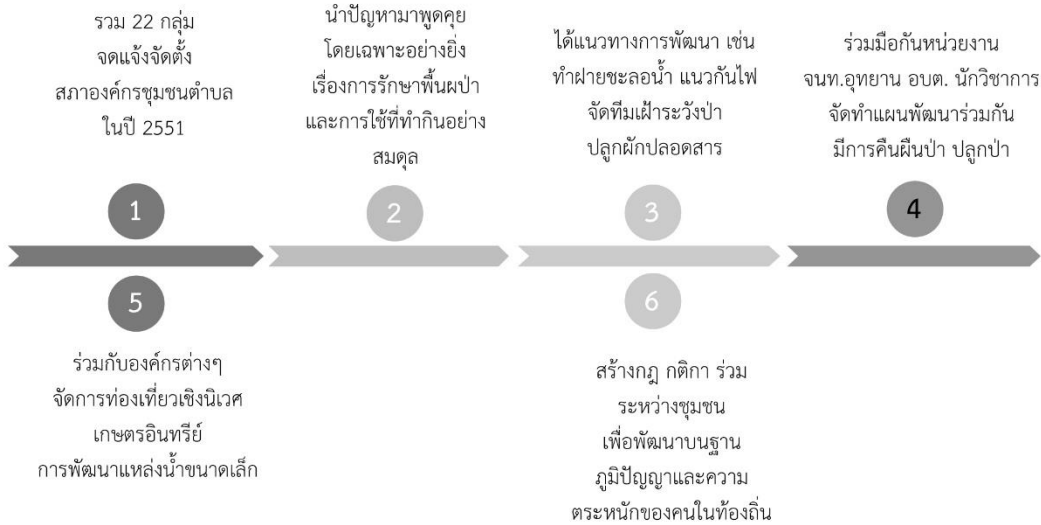
ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบลปลาป่า เล่าอีกว่า ที่เราขอคืนที่ดินนี้เป็นมรดกของชุมชนโดยผ่านเวทีสภาองค์กรชุมชนตำบลเมื่อสามปีก่อน ไม่ใช่คำสั่งของใคร ผมในฐานะกำนันคืนเป็นตัวอย่างเลย 250 ไร่ เอาไว้แค่พอทำกิน ดังนั้นชาวบ้านที่ใช้พื้นที่ปลูกข้าวโพด ปลูกมันสำปะหลัง ซึ่งเป็นพืชเชิงเดี่ยว เป็นตัวการทำลายป่าและมีที่ดินจำนวนมาก เราก็จะขอคืนก่อน ซึ่งก็คุยกันหลายยก พูดคุยทำความเข้าใจกันที่สุดในที่สุดเราก็คืนที่ให้ป่าจำนวน 2,000 ไร่ เป็นผลสำเร็จ แล้วช่วยกันปลูกป่า โดยที่รัฐไม่ต้องเสียงงบประมาณเลย แม้แต่บาทเดียว

กำนันเชิดเล่าให้ฟังอีกว่า การทำงานที่มีสภาองค์กรชุมชนเป็นกลไกสำคัญตั้งอยู่บนความเข้าใจของชาวบ้าน บวกกับภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่น ถ้าชาวบ้านเข้มแข็ง กฎหมายก็ไม่มีผลบังคับ ดังนั้นเรจึงนำเอาความเชื่อเกี่ยวกับ ดอนปู่ตาเข้ามาทำงานด้วย ซึ่งการประชุมของสภาไม่ได้มีที่ประจำ เราจัดประชุมสัญจรไปตามพื้นที่ที่มีปัญหา เพื่อจะได้เห็นของจริงและตัดสินใจหรือมีมติได้ถูกต้อง

ตอนนี้มีหน่วยงานต่างๆ เข้ามาประสานเพื่อทำงานร่วมกันมากขึ้น เช่น การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนอย่างยั่งยืน องค์กรปิดทองหลังพระที่เข้ามาส่งเสริมเรื่องการเกษตรอินทรีย์ เป็นต้น เนื่องจากทั้งการท่องเที่ยวและปลูกผักอินทรีย์เป็นโอกาสและสอดคล้องกับสภาพข้อเท็จจริงของชุมชน แต่อย่างไรก็ดีกำนันเชิดบอกว่า แม้ว่าชาวบ้านจะมีความพร้อม แต่ก็มีปัญหาอุปสรรคที่ยังแก้ไขไม่เสร็จเช่น ปัญหาแหล่งน้ำ ทุกวันนี้ชาวบ้านทำฝายกันน้ำตามภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งก็ช่วยได้ระดับหนึ่ง แต่ในยามหน้าฝนซึ่งมีปริมาณน้ำมาก การจัดการน้ำต้องจัดทำเป็นระบบโดยการทำอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กเป็นจุดๆ

“ผมมั่นใจงานที่ทำทั้งหมดเกิดจากความคิด ความต้องการของชาวบ้าน ชาวบ้านต้องเข้มแข็งก่อน จึงจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงได้หรือนำไปสู่การปฏิรูปได้ แต่ทุกหน่วยงานก็เป็นเพื่อนที่ดี ทำงานเข้าใจกันตลอด ผมยืนยันแน่นอนว่า ถ้าชาวบ้านไม่พร้อม เราไม่ทำ” **กำนันเชิด**กล่าว

แผนภูมิแสดงการขับเคลื่อนงานของสภาองค์กรชุมชนตำบลปลาบ่า

สภาองค์กรชุมชน ตำบลหนองแจ้งใหญ่

เสนอโครงการสูบน้ำพลังงานแสงอาทิตย์

'อ่างเก็บน้ำ อ่างความรุ้งของคนบัวใหญ่' การจัดการน้ำโดยชุมชน ตำบลหนองแจ้งใหญ่

ตำบลหนองแจ้งใหญ่ อ.บัวใหญ่ จ.นครราชสีมา จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน พ.ศ.2536 แยกออกมาจากตำบลบัวใหญ่ โดรรวมกับหมู่บ้านในเขตตำบลโนนทองกลาง และตำบลหนองบัวสะอาด บางส่วน จำนวน 10 หมู่บ้าน มีพื้นที่ทั้งหมด 35.27 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 37,413 ไร่ เขตตำบลหนองแจ้งใหญ่ อำเภอบัวใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา ห่างจากจังหวัดนครราชสีมา ประมาณ 101 กิโลเมตร สภาพทั่วไปเป็นพื้นที่ราบลุ่ม มีลำห้วย และฝายต่างๆ หลายแห่ง และมีอ่างเก็บน้ำสำคัญ คือ อ่างเก็บน้ำห้วยน้ำเค็ม บ้านหญ้าคา หมู่ที่ 2 พื้นที่ราบลุ่มจะเป็นทุ่งนา พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ทำการเกษตร ทำนา ทำสวน ทำไร่ เป็นต้น

การแก้ไขปัญหาของตำบลหนองแจ้งใหญ่ ซึ่งเป็นข้อตกลงร่วมกันของคนหนองแจ้งใหญ่ที่สำคัญคือ การจัดการทรัพยากรน้ำโดยชุมชน ที่จะให้สภาองค์กรชุมชนเป็นเวทีกลางในการร่วมแก้ปัญหา จึงได้ประสานความร่วมมือท้องถิ่น ท้องถิ่น หน่วยงาน ภาคี และหน่วยงานภายนอก จัดเวทีการพัฒนากระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยชุมชน ที่มาจากการนำข้อมูลสภาพแวดล้อมด้านทรัพยากรน้ำมาวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง และพันธกิจ โดยผันน้ำจากแหล่งต่างๆ ในพื้นที่มากักเก็บไว้ใช้ในการอุปโภค บริโภค และเกษตรกรรม พร้อมทั้งก่อสร้างฝายชะลอน้ำ และปรับปรุงแหล่งน้ำและระบบส่งน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย “การจัดทำแผนแม่บท การบริหารการจัดการ สร้างฝายชะลอน้ำ ขุดลอกลำห้วย ขุดลอกสระน้ำ ทำระบบประปาหมู่บ้าน และกรอบกลยุทธ์ที่มุ่งเน้นให้อำเภอบัวใหญ่มีการบริหารทรัพยากรน้ำที่ยั่งยืน มีการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งมีการป้องกันความเสี่ยงอันเนื่องมาจากน้ำ โดยยึดชุมชนเป็นศูนย์กลางเกิดการมีส่วนร่วมทั้งการให้ข้อมูล วางแผน และแก้ปัญหา พร้อมทั้งมีการบูรณาการข้อมูล

และเกิดความร่วมมือกับทุกภาคส่วน ผ่านเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ “สืบชะตา พื้นที่ฟู อ่างเก็บน้ำห้วยน้ำเค็ม สูพื้นที่แห่งองค์ความรู้” ของชาวตำบลหนองแจ้งใหญ่ในอนาคต

สถานการณ์และปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำของตำบลหนองแจ้งใหญ่ สภาพทั่วไปเป็นพื้นที่ราบลุ่มมีลำห้วย และฝายต่างๆ หลายแห่ง และมีอ่างเก็บน้ำสำคัญ คือ อ่างเก็บน้ำห้วยน้ำเค็ม บ้านห้วยาคา หมู่ที่ 2 พื้นที่ราบลุ่มจะเป็นทุ่งนา พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ทำการเกษตร ทำนา ทำสวน ทำไร่ เป็นต้น

อ่างเก็บน้ำห้วยน้ำเค็ม จึงถูกสร้างขึ้น เมื่อปี พ.ศ.2496 บนพื้นที่ประมาณ 474 ไร่ ซึ่งเป็นบริเวณมีความเหมาะสม เพราะพื้นที่รับน้ำฝนด้านทิศตะวันตกกว่า 10,000 ไร่ และไหลรวมเป็นลำห้วยตามธรรมชาติระยะความยาวกว่า 30 กิโลเมตร ผู้นำท้องที่ร่วมกับหน่วยงานราชการ การกรมชลประทานได้ร่วมมือกัน โดยผู้นำท้องที่ระดมแรงงานชาวบ้านขุดดิน ทำคันอ่างกั้นน้ำที่ไหลมากับลำห้วยธรรมชาติ เพราะขณะนั้นไม่มีเครื่องจักรกล ส่วนหน่วยงานชลประทานเป็นหน่วยวางแผน ทำแผนผัง เพื่อกำหนดพื้นที่ขอบเขต และยังเป็นแหล่งงบประมาณสนับสนุน ซึ่งจากปีที่สร้างจนถึงอายุอ่างกว่า 65 ปี

ประโยชน์ของอ่าง เกิดการหล่อเลี้ยงชีวิตผู้คนสร้างคุณค่าและมูลค่ามากมายมหาศาล กล่าวคือเป็นแหล่งน้ำสำหรับอุปโภค บริโภค ของประชากรในตำบลหนองแจ้งใหญ่ และตำบลใกล้เคียง โดยเฉพาะเทศบาลเมืองบัวใหญ่ ซึ่งอยู่ใต้อ่างนี้ลงไป 3 กิโลเมตร ใช้เป็นแหล่งสำรองน้ำเมื่อน้ำไม่เพียงพอเพื่อการอุปโภค บริโภคไม่น้อยกว่า 50,000 คนต่อไป ใช้เป็นน้ำเพื่อการเกษตรไม่น้อยกว่า 3,100 ไร่ มูลค่าผลผลิตการเกษตรปีละประมาณ 6,300,000 บาท เป็นแหล่งน้ำสร้างเศรษฐกิจชุมชน แหล่งอาหารของชุมชน สร้างรายได้จากธรรมชาติ เช่น พืชผัก กุ้ง หอย ปู และปลาต่างๆ มูลค่าปีละ 9,800,000 บาท

อีกทั้งยังเป็นแหล่งน้ำสำคัญต่อการเรียน การศึกษาด้านชีววิทยา ธรรมชาติของแหล่งน้ำ และการจัดการน้ำของชุมชน สำคัญต่อด้านสังคม วิถีชีวิตวัฒนธรรม ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน คือ การทำบุญตักบาตรบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำอ่างฯ ชาวบ้านเรียกทำบุญปากกระโดน ซึ่งจะทำบุญทุกเดือน 6 ของทุกปี

นอกจากนั้นยังใช้เป็นสถานที่ลอยกระทง แข่งเรือ แข่งกีฬาทางน้ำ เช่น มวยทะเล เป็นต้น สันอ่างน้ำใช้เป็นที่พักกาย การมีทิวทัศน์ที่สวยงาม ทำให้เกิดการท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจ สร้างสุขภาพให้แข็งแรงอีกด้านหนึ่งด้วยอ่างห้วยน้ำเค็มที่ผ่านมาเปรียบเหมือนชีวิตของคนในพื้นที่

จากความสำคัญดังกล่าวในปัจจุบันอ่างเก็บน้ำแห่งนี้มีความตื้นเขิน วัชพืชรกหนาคลุมผิวน้ำ บานประตูเปิดปิด น้ำพุพุ่งน้ำรั่วไหลซึมตลอด ทางสำนักงานชลประทานที่ 8 ได้มาปรับปรุงกำจัดวัชพืช ไปบ้างราวร้อยละ 10 ของพื้นที่อ่าง แต่ยังเหลือพื้นที่บริเวณอีกมากกว่าร้อยละ 90 ที่จะต้องดำเนินการปรับปรุงพื้นที่ฟู ส่วนประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตพื้นที่บริเวณรอบอ่างเก็บน้ำ ได้เห็นความสำคัญและคุณค่าของอ่าง จึงได้จัดตั้งกลุ่มขึ้นมา โดยมีชื่อกลุ่มว่า “กลุ่มอนุรักษ์ชลประทาน อ่างห้วยน้ำเค็มบ้านห้วยาคา” เพื่อดูแลร่วม

แรงร่วมแรงใจกันกำจัดวัชพืชในส่วนที่พอทำได้ การทำเขตสงวนและรักษาพันธุ์ปลา การดูแลสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ของอ่าง

จากสภาพปัญหาดังกล่าว คณะกรรมการบริการกิจการสภาองค์กรชุมชนตำบล ได้ร่วมกับ คณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ชลประทานอ่างห้วยน้ำเค็ม บ้านห้วยคา และประชาชนในเขตชุมชนผู้ใช้น้ำ จำนวน 5 หมู่บ้าน และ 1 เทศบาลเมือง ตลอดจนผู้นำชุมชนในตำบลหนองแจ้งใหญ่ เพื่อแก้ไขปัญหาแหล่งน้ำร่วมกัน ในเป็นแหล่งน้ำเพื่อชีวิตของชุมชนเหมือนอดีตที่ผ่านมา พัฒนาอ่างเก็บน้ำเป็น **“อ่างความรู้ของคนบัวใหญ่”** การพัฒนาพื้นที่ภายใต้หลักการสำคัญ 3 หลักการ คือ อันดับแรก พัฒนาอ่างเก็บน้ำให้เป็น **“Landmark”** ของคนบัวใหญ่ การพัฒนาต่อยอด **“Landmark”** สู่การเป็น **“Knowledge Center”** และ อันดับสุดท้าย คือการนำศาสตร์พระราชามาใช้ในการพัฒนาพื้นที่ โดยมีเป้าหมายคือ **“สานต่อความเชื่อผ่านพิธีกรรมสืบชะตา เพื่อเป็นแนวทางนำสู่ความร่วมมือของทุกภาคส่วนในการฟื้นฟู ปรับปรุงพัฒนาอ่างเก็บน้ำห้วยน้ำเค็มบ้านห้วยคา ให้เป็นแหล่งวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นอำเภอบัวใหญ่สืบต่อไปอย่างยั่งยืน”**

การบริหารจัดการน้ำในระดับชุมชน โดยทำการแยกพื้นที่ลุ่มน้ำย่อยที่มีอิทธิพลในพื้นที่หมู่บ้านหรือตำบลนั้น จะทำให้ชุมชนสามารถวางแผนการพัฒนาแหล่งน้ำที่ตอบสนองและแก้ไขปัญหาของชุมชนได้อย่างทั่วถึง การวางแผนด้านงบประมาณขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีเป้าหมายชัดเจนในการพัฒนาอย่างเป็นระบบมากขึ้น โดยใช้ข้อมูลเชิงพื้นที่ของแหล่งน้ำสาขาย่อย องค์ความรู้และการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นฐานในการพิจารณาวางแผนพัฒนาทรัพยากรน้ำ

จัดทำโดย

สำนักประสานเครือข่ายสภาองค์กรชุมชน

สนับสนุนโดย

สำนักพัฒนานวัตกรรมชุมชนจัดการความรู้และสื่อสาร

สถานที่ติดต่อ

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)

912 ถนนนวมินทร์ แขวงคลองจั่น เขตบางกะปิ กรุงเทพฯ 10240

โทร. 0-2378-8300 โทรสาร 0-2378-8321

Website : www.codi.or.th E-mail : codi@codi.or.th